

Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi

Journal of Economics and Related Studies

Volume: 4

July 2022

Issue: 3

Research Articles

Obesity and Economic Growth: An Analysis for Organisation of Islamic Cooperation Members: A Comparison between Africa and Eastern Mediterranean Regions

Ayşe Öcal & Etem Hakan Ergeç

Financial Performance Analysis of Enterprises in The Energy Sector with The Entropy Based Aras and Gri Method

Entropi Tabanlı Aras Ve GRI Yöntemiyle Enerji Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performans İncelemesi
Aysu Yaşar & Mehmet Kenan Terzioğlu

An Evaluation on The Turkish Feminism Movement: “National Sensitivities” and “Successful Women”

Türk Feminizm Hareketi Üzerine Bir Değerlendirme: “Milli Hassasiyetler” ve “Başarılı Kadınlar”
Emel Çokoğullar Bozaslan

Editors

Selami Sezgin

Anadolu University, Turkey

Fatih Deyneli

Pamukkale University, Turkey

Managing Editors

Mehmet Şengür

Eskisehir Osmangazi University, Turkey

Rukiye Şamcı Karadeniz

Siirt University, Turkey

Editorial Board

Keith Hartley

University of York, UK

Seyfi Yıldız

Kırıkkale University, Turkey

Manas Chatterji

Binghamton University State University of New York, USA

Hilmi Çoban

Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Jülide Yıldırım Öcal

TED University Ankara, Turkey

Christos Kollias

University of Thessaly, Greece

Ahmet Ak

Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Jusup Pirimbaev

Kyrgyz-Turkish Manas University Bishkek, Kyrgyzstan

Semra Altıngöz Zarplı

Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey

Editors

Selami Sezgin - Anadolu University, Turkey

Fatih Deyneli - Pamukkale University, Turkey

Managing Editor

Mehmet Şengür - Eskisehir Osmangazi University, Turkey

Rukiye Şamcı Karadeniz- Siirt University, Turkey

Language Editor

Başak Sezgin Kiroğlu - Anadolu University, Turkey

Editorial Board

Keith Hartley - University of York, United Kingdom

Seyfi Yıldız - Kırıkkale University, Turkey

Manas Chatterji - Binghamton University State University of New York, USA

Hilmi Çoban - Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Jülide Yıldırım Öcal - TED University Ankara, Turkey

Christos Kollias - University of Thessaly, Greece

Ahmet Ak - Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey

Jusup Pirimbaev - Kyrgyz-Turkish Manas University Bishkek, Kyrgyzstan

Semra Altıngöz Zarplı - Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey

Aims and Scopes

The Journal of Economics and Related Studies is a peer-reviewed journal that analyzes problems in all areas of the economy and related fields of economy. The Journal focuses on the publication of both theoretical and empirical publications in the field of economics and the related studies. BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies include but are not limited to the following subjects. Financial Economics, International Economics, Microeconomics, Welfare Economics, Economics of Education, Economic History, Economics of Law, Defense Economics, Industrial Organization, International Trade, Labor Economics, Money, Banking, Public Finance, Political Economy, Islamic Economics, Tourism Economics.

Contents
Research Articles

Obesity and Economic Growth: An Analysis for Organisation of Islamic Cooperation Members: A Comparison between Africa and Eastern Mediterranean Regions **131-144**
Ayşe Öcal & Etem Hakan Ergeç

Financial Performance Analysis of Enterprises in The Energy Sector with The Entropy Based Aras and Gri Method **145-159**
Entropi Tabanlı Aras ve GRI Yöntemiyle Enerji Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performans İncelemesi
Aysu Yaşar & Mehmet Kenan Terzioğlu

An Evaluation on The Turkish Feminism Movement: “National Sensitivities” and “Successful Women **160-179**
Türk Feminizm Hareketi Üzerine Bir Değerlendirme: “Milli Hassasiyetler” ve “Başarılı Kadınlar”
Emel Çokoğullar Bozaslan

Abstracting & Indexing

Index Copernicus, CiteFactor, Road, Google Scholar, idealonline, Journal Factor, DRJI, Scientific Indexing Services, International Scientific Indexing, Eurasian Scientific Journal Index, infobase index, COSMOS IF, ResearchBib, Rootindexing, J-Gate, Asos Indeks.

Obesity and Economic Growth: An Analysis for Organisation of Islamic Cooperation Members: A Comparison between Africa and Eastern Mediterranean Regions*

Ayşe Öcal^a, Etem Hakan Ergeç^b

^a Doğuş University, Turkey,

aocal@dogus.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2735-7440>

^b İstanbul Medeniyet University, Turkey, etem.ergec@medeniyet.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0059-1747>

ARTICLE INFO

Research Article

2022, Vol. 4(3), 131-144

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 16.06.2022

Revised: 19.07.2022

Accepted: 21.07.2022

Available Online: 31.07.2022

JEL Code: I15, C12, A12

Keywords: Obesity rates, economic growth, Organisation of Islamic Cooperation, Obesity Kuznets Curve model

Obesity and Economic Growth: An Analysis for Organisation of Islamic Cooperation Members: A Comparison between Africa and Eastern Mediterranean Regions

Abstract

The increasing global trend in obesity rates is mainly linked to various social, economic, and medical determinants. Besides economic growth being named in the literature as one of the main motivations that trigger people to gain weight, culture-based motivations might also impact obesity. Although Islam suggests a healthy lifestyle and disciplined eating behaviour, many Islamic countries face high obesity rates. Using the fixed effects model, we examined the relationship between obesity rates and economic growth in the context of the Obesity Kuznets Curve Model by comparing the Organisation of Islamic Cooperation member countries in Africa and Eastern Mediterranean regions for the years between 1975 and 2016. We also estimated a second model for Africa by comparing the Organisation of Islamic Cooperation members and other countries outside the organisation. The results show that Obesity Kuznets Curve Model is valid for both Organisation of Islamic Cooperation members in Africa and the Eastern Mediterranean. On the other hand, the impact of economic growth is insignificant for the countries outside of the organisation in Africa if the economy continues to grow.

To cite this document: Öcal, A. & Ergeç, E.H. (2022). Obesity and Economic Growth: An Analysis for Organisation of Islamic Cooperation Members: A Comparison between Africa and Eastern Mediterranean Regions. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 4(3), 131-144. doi: bilturk.1131695

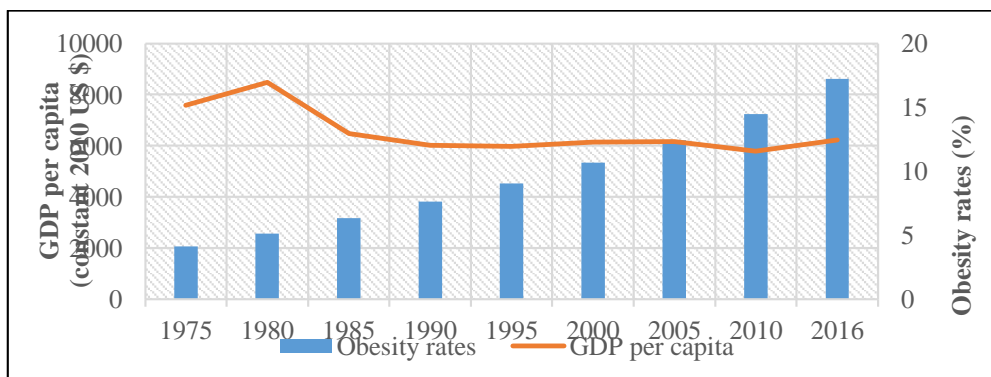
* This paper is derived from first author's PhD thesis titled 'Obesitenin Ekonomik Analizi', under the supervision of second author.

1. Introduction

Obesity is a state of having a body mass index (BMI) over 30, which is calculated by dividing a person's weight into the square of height in meters (World Health Organisation, 2022). Even though there are many medical reasons to explain the existence of obesity, social and economic motivations that cause people to eat more or have a sedentary lifestyle are likely to be linked to being obese in the social sciences literature. Owing to its social and economic factors and increasing rates over the years, obesity worldwide has been an intriguing topic amongst health economists.

Cultural, regional, and even religious differences between countries may significantly impact human health regarding its roles in daily life and eating habits. For instance, the religion of Islam suggests a balanced eating behaviour, a healthy lifestyle, and physically active daily routines (Iftikhar et al., 2016). From the Islamic perspective, Muslim people ought to be having an ideal body weight since they are advised to be so. On the contrary, alongside the global upward trend in obesity, the prevalence of obesity is also notably increasing in Islamic regions. Plus, with the changing traditional eating habits to the western diet, Arab and Gulf nations are becoming more overweight and obese over the years (Musaiger, 1994). An inactive lifestyle is also considered in health economics as one of the main factors that might have considerable impacts on population health, particularly weight. In addition to changing eating habits, the upward trend in economic growth, namely wealth in Gulf Arab economies, created a sedentary lifestyle for people (Iftikhar et al., 2016). Shortly, changing dietary habits and diminishing daily activities in Islamic regions are essential factors shaping people's health status. Therefore, obesity rates in the Islamic areas may be affected by a lack of physical exercise and an unhealthy diet. Figure 1 shows the obesity rates and gross domestic product (GDP) per capita in the Organisation of Islamic Cooperation (OIC) from 1975 to 2016. As obesity rates were consistently increasing for the given period, GDP per capita had fluctuations in OIC.

Figure 1. Obesity rates and GDP per capita in OIC (1975-2016)

Source: World Health Organisation, 2022; World Bank, 2022

The relationship between economic growth and obesity is linear or non-linear across the economies, depending on various factors. Grecu and Rothoff (2015) hypothesised a non-linear relationship between obesity and economic growth, suggesting people eat as income rises but exchange eating with a healthy lifestyle as income continues to rise (Grecu and Rothoff, 2015). This non-linear relationship is called as Obesity Kuznets Curve (OKC) model in the literature.

This paper investigates the relationship between economic growth and obesity from 1975 to 2016 by firstly comparing OIC member countries in Africa and the Eastern Mediterranean regions. Since OIC members in Africa and Eastern Mediterranean regions have different economic outlooks, we purposely categorise the members into two regions to clearly picture the impacts of economic growth on obesity rates in OIC members from two different regions. We, therefore, aim to distinguish the difference in results depending on the possible impacts of economic growth on obesity for OIC members from different regions. We later estimate a second model for OIC and non-OIC countries in Africa. The reason to compare OIC and non-OIC countries in the same regions is to show if religious diversification would be a key determinant for the relationship between obesity and economic growth while the economic outlook across the countries in the same region is almost the same. In other words, we aim to contribute to the literature by obtaining comparable results for Islamic countries from different regions and the different groups of countries in the same area using the OKC model to analyse the relationship between economic growth and obesity.

The study is organised as follows: The next section is literature review followed by a general overview of OIC and OPEC. Then, we shortly picture an overview of obesity and economic growth for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean regions, and later for OIC and non-OIC countries in Africa. Next, we describe the data, model and methodology. Lastly, the empirical results and conclusion with some recommendations are placed respectively in the paper.

2. Literature

There are notable studies in the literature using different data and applying various methodologies in order to analyse the relationship between obesity and economic growth. When we examine the studies on this subject, it could be stated that the analyses vary with gender, income level of economies, and regions.

The sample range of some studies is up to a group of 190 countries, such as Asal et al. (2019), while some papers investigated only one country, such as Grecu and Rothoff (2015) and Pisa and Pisa (2016). While most studies obtained data for a time range from 10-year to 40-year, some papers also analyse a specific year such as Egger et al. (2012) and Murphy et al. (2016).

Spline regression analysis, ordered multinomial model, differences in differences, and logistics regression analysis are some of the methodologies used by researchers. However, OLS and fixed effects are the two most commonly used methodologies in the analyses. Considering all the variables used in the studies, we could state that obesity rates, overweight rates, and (BMI) were used as the dependent variable. On the other hand, household income, GDP, and GDP per capita were used as explanatory variables to estimate the models. According to findings, despite the relationship between obesity and economic growth being generally found out positive, there are several results differ depending on the income levels (Ameye and Swinnen, 2019), regions (Gortmaker et al., 2014), and gender (Murphy et al., 2016). Below, we have summarised the related literature trying to point out key elements of the studies conducted from 2012 to 2020.

Table 1. Overview of the reviewed studies

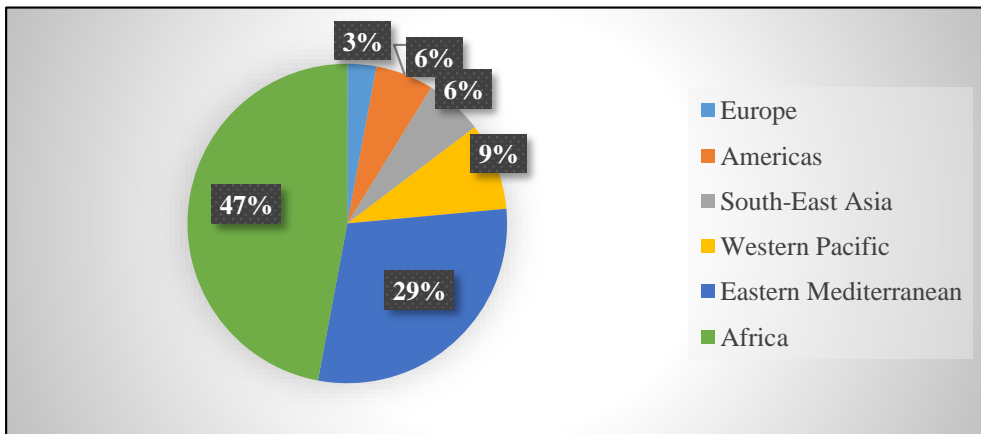
Author&Year	Period	Sample	Methodology	Findings
Egger, Islam & Swinburn, 2012	&2007	175 countries	Spline regression analyses	GDP positively affects BMI up to \$3000. Above \$3000, the relationship is insignificant.
Goryakin & Suhrcke, 2014	1991- 2009	56 countries	OLS & fixed effects	Negative relationship between overweight and GDP per capita in low income countries.
Gortmaker, Kawachi, Neuman & Subramanian, 2014	1991- 2010	38 countries	Ordered multinomial model	Insignificant relationship between GDP per capita and BMI in poor regions.
Greco & Rotthoff, 2015	1991- 2010	USA	Differences-in-differences	The relationship between obesity and household income is non-linear.
Murphy, Lawson & Williamson, 2016	&1995 2000-2009	and135 countries	Pooled OLS & fixed effects	The relationship between BMI and income among men is positive while it is negative among women in developed countries.
Pisa & Pisa, 2016	1998- 2012	South Africa	Unadjusted time trend plot	The relationship is between GDP per capita and obesity.
Ameye & Swinnen, 2019	1976- 2016	Low, middle and upper income countries	Literature review	Obesity rises with increasing income in low-income countries; no relationship for middle-income countries; obesity falls with increasing income in upper-income countries.
Asal, Fox & Wengel, 2019	1980- 2008	190 countries	Two-way-fixed-effects & OLS	The relationship is positive between obesity and GDP per capita in low-income countries but negative for upper-income countries.

Aydın, 2019	1991- 2016	20 countries	Bounds ARDL	test-Non-linear relationship between economic growth and obesity in the long-run. Obesity increases with growing economy but falls if economy continues to rise.
Bendavid, Dieleman, Hashiguchi, Templin & Thomson, 2019	1995- 2016	103 countries	Logistics regression fixed-effects	Obesity decreases as GDP per capita rises in wealthy group but increases in less wealthy group.
Hlaing, Kakinaka & Windarti, 2019	1975- 2010	130 countries	OLS-Dynamic panel regression analysis	The relationship is positive between obesity rises and income in low-income countries but obesity falls as income rises in upper-income countries.
Talukdar, Seenivasan, Cameron and Sacks, 2020	2019-2024	147 countries	Bayesian hierarchical model	The relationship is positive between obesity prevalence and national income but there is no evidence for Obesity Kuznets Curve, non-linearity.

3. A General View of Organisation of Islamic Cooperation

The Organisation of Islamic Cooperation is an intergovernmental organisation founded in 1969 and currently consists of 57 countries from different regions and income levels (OIC, 2022). Due to the lack of obesity and GDP per capita data of 23 countries in the organisation for the given period, 34 out of 57 countries were used in this study. 47 % of 34 countries are located in Africa, and 29 % are in Eastern Mediterranean. Figure 2 shows the percentage share of the 34 OIC member countries in the six world regions. Eastern Mediterranean and Africa are two leading regions where OIC members outnumber.

Figure 2. OIC members by region

Source: OIC, 2022; World Bank, 2022

3.1. Organisation of the Petroleum Exporting Countries and OIC Members in the Organisation

Organisation of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) is an intergovernmental organisation founded in 1960, firstly with five countries which are currently 14 (OPEC, 2022). Seven countries are in the Eastern Mediterranean, five are in Africa, and two are in South America.

7 OIC members are also part of OPEC. Some of the remarkable facts about OIC and OPEC are as follows:

- It was estimated that OPEC member countries possessed 79.4 % of the world's proven oil reserves at the end of 2018 (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2019).
- East Mediterranean and Africa, respectively, are the two leading OPEC regions with the highest crude oil reserves share.
- Seven members of 14 OPEC countries are also members of OIC.
- 18.8 % of the OIC members in Africa and 40 % of the OIC members in the Eastern Mediterranean are members of OPEC.
- OIC members possess crude oil reserves predominantly located in the Eastern Mediterranean region.

The facts above may help picture a general economic view of OIC members. According to current estimates of OPEC Annual Statistical Bulletin 2021, the share of the oil and gas sector of gross domestic product in Saudi Arabia is 50 percent. Around 30 percent of the United Arab Emirates' gross domestic product is directly based on oil and gas output. (OPEC Annual Statistical Bulletin, 2021). As the share of oil is apparently significant in GDP, the impacts of GDP on obesity rates might vary across the countries and regions.

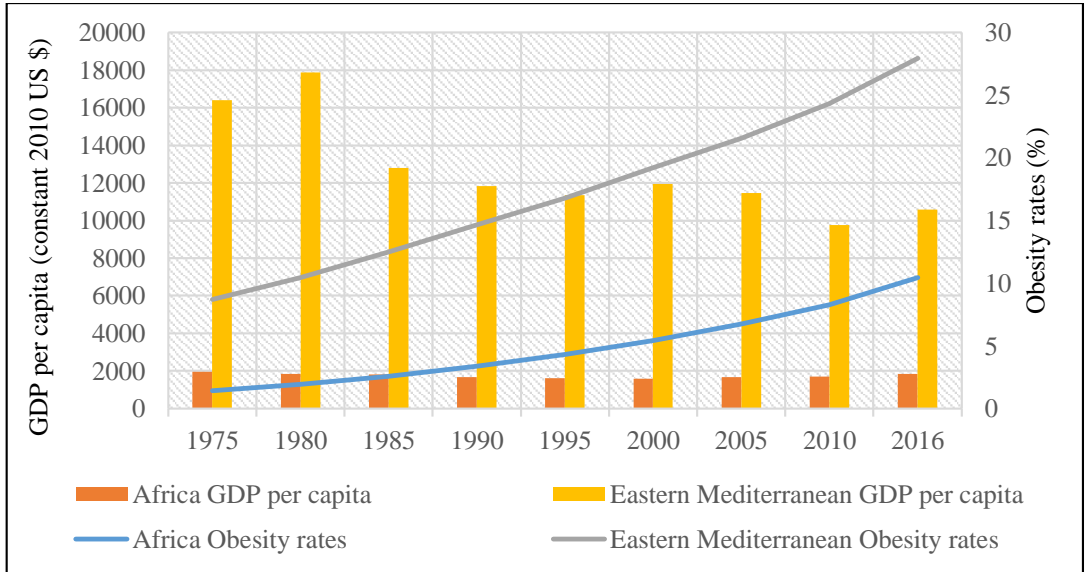
4. Obesity and Economic Growth in OIC members in Africa and Eastern Mediterranean Regions

The OIC members in the Eastern Mediterranean and Africa had a remarkable difference in the economic outlook and obesity rates. Figure 3 shows GDP per capita and obesity rates for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean between 1975 and 2016. While GDP per capita had relatively slight changes from 1975 to 2016 in Africa, Eastern Mediterranean had relatively high and fluctuant GDP per capita in the given period. These ups and downs in economic growth in Eastern Mediterranean might be the outcome of its high share of the oil sector in GDP, which might lead to considerable changes in the economy.

Figure 3 shows that there was a widening gap in obesity rates between the two regions from 1975 to 2016. Although the obesity rates were comparatively high in

the Eastern Mediterranean region, Africa also experienced a gradual increase in obesity rates.

Figure 3. Obesity rates and GDP per capita in OIC members in Africa and Eastern Mediterranean regions

Source: World Health Organisation, 2022; World Bank, 2022

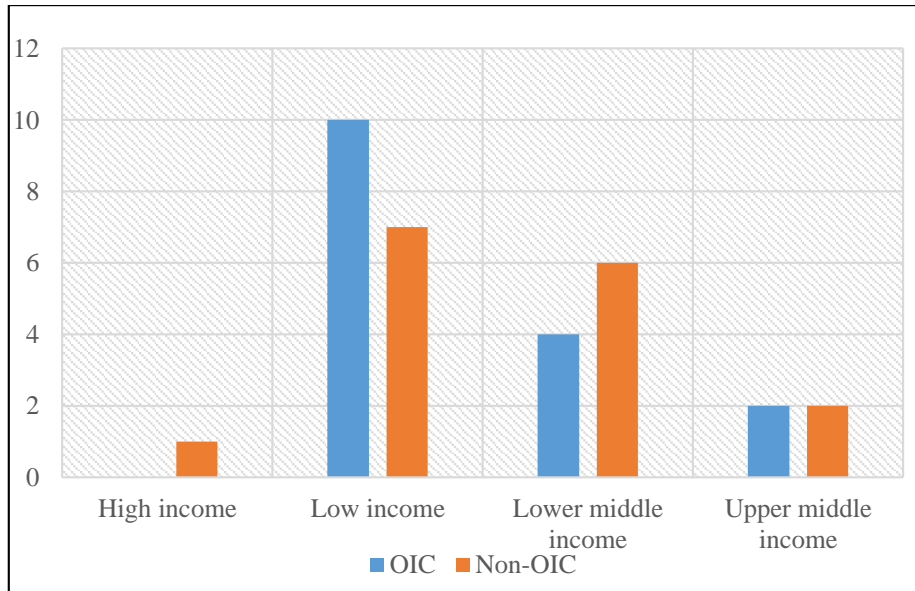
It is commonly stated in the literature that economic factors are one of the significant determinants of high levels of obesity rates. Therefore, the high GDP per capita in the Eastern Mediterranean might have triggered people to eat more and gain weight. However, economic growth was unstable due to fluctuations during the given period. Nonetheless, obesity rates did not seem to be negatively affected by decreasing GDP per capita. This outlook might be due to other economic or social factors that might affect obesity rates to rise in OIC members in the Eastern Mediterranean. Obesity rates were also steadily rising in Africa despite almost stagnant GDP per capita between 1975 and 2016.

4.1. The Relationship Between Obesity and Economic Growth in Africa: A Comparison between OIC and non-OIC countries

This section provides an overview of the economic growth and obesity rates of 32 countries in Africa which are divided into two groups, OIC members and non-OIC countries. Due to a lack of data, we used only 16 OIC members and 16 non-OIC countries in this section. We categorised the countries regarding their income levels to visualise the difference between them. Figure 4 shows the number of OIC members and non-OIC countries in Africa with different income levels. As can be seen in the figure below, the income levels of OIC members and non-OIC countries

are different. While 14 OIC members are low and lower-middle-income economies, 2 are upper-middle-income economies. On the other hand, 13 non-OIC countries are at low and lower-middle-income levels, and two are in the upper middle. Only one country, Seychelles, is a high-income economy among the non-OIC countries in Africa.

Figure 4. Income levels of OIC and non-OIC countries in Africa

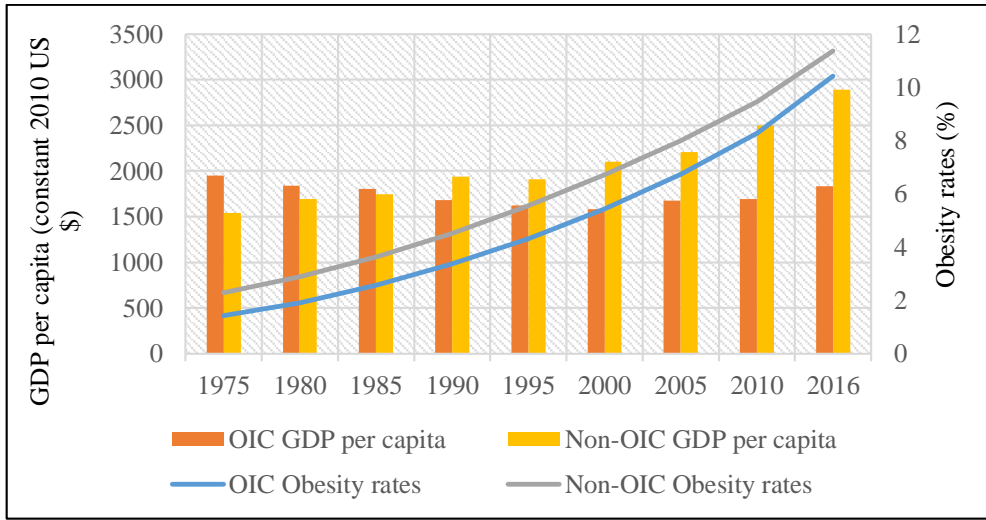

Source: World Bank, 2022

Figure 5 shows the obesity rates and GDP per capita from 1975 to 2016 for both OIC and non-OIC countries in Africa. There was an upward trend in obesity rates in both OIC and non-OIC countries in Africa between 1975 and 2016. Additionally, the gap between the obesity rates of the two groups was almost stable during the period. On the other hand, non-OIC countries experienced a gradual increase in GDP per capita for the given period, except for a fall in 1995, while GDP per capita in OIC countries had a remarkable fall from 1975 to 2000. However, GDP per capita gradually increased from 2000 to 2016 in OIC members in Africa. There was no salient difference in GDP per capita between the two groups for the given period, but the gap had started to grow from 1995, reaching its peak in 2016.

Firstly, this study will focus on analysing the relationship between obesity rates and GDP per capita between 1975 and 2016 for OIC members in the context of the OKC Model by comparing the Africa and Eastern Mediterranean regions. Therefore, we aim to determine if the relationship between obesity and economic growth is non-linear for these two regions. We will later estimate a second model to compare OIC members and non-OIC countries in Africa to examine if OKC Model is valid for these two groups.

Figure 5. Obesity rates and GDP per capita in OIC and non-OIC countries in Africa

Source: World Bank, 2022; World Health Organisation, 2022

5. Data, Model and Methodology

This study examines the relationship between obesity rates and economic growth using GDP per capita as an independent variable. Obesity (OB) data is obtained from the World Health Organization Global Health Observatory database, and GDP per capita data (2010 constant US dollars) is obtained from the World Bank database. We used the prevalence of obesity among adults with BMI equal to and higher than 30, the age-standardized estimate. Because obesity data is only available between 1975 and 2016, we used the data from 1975 to 2016. The relationship between GDP per capita and obesity rates is analysed using the OKC Model. The function of the model is defined as follows:

$$OB = f(GDP, GDP^2) \quad (1)$$

The models to be estimated are as follows:

$$\text{LogOb}_t^{\text{Africa}} = \beta_0^{\text{Africa}} + \beta_1^{\text{Africa}} \text{LogGDP}_t^{\text{Africa}} + \beta_2^{\text{Africa}} \text{LogGDP}_t^{\text{Africa}^2} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$\text{LogOb}_t^{\text{Eastern M}} = \beta_0^{\text{Eastern M}} + \beta_1^{\text{Eastern M}} \text{LogGDP}_t^{\text{Eastern M}} + \beta_2^{\text{Eastern M}} \text{LogGDP}_t^{\text{Eastern M}^2} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\text{LogOb}_t^{\text{Non OIC Africa}} = \beta_0^{\text{Non OIC Africa}} + \beta_1^{\text{Non OIC Africa}} \text{LogGDP}_t^{\text{Non OIC Africa}} + \beta_2^{\text{Non OIC Africa}} \text{LogGDP}_t^{\text{Non OIC Africa}^2} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Model (2) and Model (3) are to be estimated for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean, respectively. Model (4) is to be estimated for non-OIC countries in Africa in order to compare with the results obtained from Model (2).

6. Empirical Results

First, we tested the dependency between the cross-sections for all models and found that cross-sections are dependent. Secondly, stationary levels of the variables are tested using second-generation unit root tests to detect if the variables are unit root. We obtained the results that all the variables are stationary except log GDP per capita in the model (4), and this variable is stationary at first-difference. We used the fixed effects model to estimate the regression models.

Table 2. Regression Results for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean

Variable	Result	
	OIC members in Africa (2)	OIC members in Eastern Mediterranean (3)
Log GDP in millions (\$)	7.8850* (0.9926)	5.5062* (0.2813)
Log GDP in millions (\$) square	-0.5320* (0.0703)	-0.2827* (0.0163)
Constant term (c)	-27.4279* (3.5304)	-23.2019* (1.2410)
Sample	672	420
R square	0.4191	0.8474
Statistical significance * p value < 0.01		

Table 2 shows the results of the model (2) and model (3) that compare the relationship between obesity and economic growth in OIC members in both Africa and the Eastern Mediterranean. The results show that OIC members in Africa and Eastern Mediterranean would first experience a rise in obesity rates with increasing GDP per capita. However, obesity rates would fall as the economy continues to grow in the coming years. Moreover, obesity rates in OIC members in Africa would decrease two times more than the obesity rates in OIC members in Eastern Mediterranean. Shortly, the OKC model is valid for both two groups. However, according to R square results, explanatory variables explain 85 % of the change in obesity rates in OIC members in the Eastern Mediterranean region, while it is 42 % in OIC members in Africa.

Table 3. Regression Results for OIC members and non-OIC countries in Africa

Variable	Results	
	OIC members in Africa (2)	non- OIC countries in Africa (4)
Log GDP pc in millions (\$)	7.8850* (0.9926)	0.9182** (0.4520)
Log GDP pc in millions (\$) square	-0.5320* (0.0703)	0.7415 (1.1763)
Constant term (c)	-27.4279* (3.5304)	1.4528* (0.0218)
Sample	672	656
Adjusted R square	0.4191	0.6223
Statistical significance	* p value < 0.01	** p value < 0.05

Table 3 shows the results of the model (2) and model (4) that compare the relationship between obesity and economic growth in Africa for both OIC members and non-OIC countries. The results show that obesity rates would increase in both two groups of countries in Africa as the economy grows, but the rise would be more in OIC countries in Africa. Plus, obesity rates would fall in OIC members in Africa if GDP per capita continues to increase. However, since GDP square is insignificant due to its unacceptable p-value, we cannot state that obesity will start to decrease as the economy continues to grow in non-OIC countries in Africa. Thus, the OKC model is not valid for non-OIC countries in Africa, while it is valid for OIC countries in Africa.

We also tested an alternative model excluding one high-income country amongst the non-OIC countries Africa region, Seychelles, to detect if there would be any difference in the results of non-OIC countries' model estimation. The results show that excluding Seychelles would not make any difference. According to the results, obesity rates would rise with a growing economy, but GDP square is still insignificant.

7. Conclusion

The relationship between obesity rates and economic growth was examined in this study using the OKC model estimating the fixed effects model firstly for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean. We discovered that OKC is valid for OIC members in both Africa and Eastern Mediterranean. Even though Islam shapes the eating behaviours and daily lives of Muslim people, body weight might be affected by economic factors in OIC members in Africa and Eastern Mediterranean regions. We obtained a result showing that obesity rates in OIC members in Africa and Eastern Mediterranean would first rise as GDP per capita increases. However, obesity rates would fall if GDP per capita continues to go up. Additionally, OIC members in Africa would experience two times more fall in obesity rates with

continually rising economic growth than OIC members in Eastern Mediterranean. However, this result contradicts the literature analysing high- and upper-middle-income countries. Multiple studies suggest that obesity rates would experience a fall more in high and upper-middle-income economies than in low-income economies due to changing eating habits and choosing healthy lifestyles. OIC members in Africa are low- and lower-middle-income economies. Thus, the results can be interpreted that African countries might have different cultures, eating habits, daily routines, and more, which might negatively affect body weights with increasing economic growth. Plus, since they are low- and lower-middle-income countries, a growing economy might not be sufficient to compensate for malnutrition in those areas. Further studies should examine why obesity rates would decrease more in Africa with a continually growing economy.

We also estimated the OKC model for OIC and non-OIC countries in Africa as the second part of this study to examine if the relationship between economic growth and obesity differs between the two groups. The results provided us with comparable outcomes. As we know from the previous result, the OKC model is valid for OIC members in Africa, showing that obesity rates are likely to first rise with an increase in GDP per capita but may start to fall as GDP continues to rise in OIC members in Africa. On the other hand, in non-OIC countries in Africa, obesity rates are also likely to rise as GDP per capita rises. However, GDP per capita square is insignificant for non-OIC countries in Africa, unlike OIC countries in Africa. We, therefore, cannot state that the OKC model is valid for non-OIC countries in Africa.

We can summarise that GDP per capita positively affects the obesity rates in OIC members in Africa and the Eastern Mediterranean and non-OIC countries in Africa. Plus, the OKC model is valid for OIC members in both Africa and Eastern Mediterranean but not for non-OIC countries in Africa. Economic growth, at first, may have positive impacts on all three groups of countries but would start to negatively affect obesity rates in OIC members in both Africa and Eastern Mediterranean. OIC members in Africa are the countries where the positive effects of GDP per capita on obesity rates and the impacts of economic growth on reducing obesity in the future are likely to be the strongest among all groups.

We have tried to contribute to the literature with this study by offering that the OKC model is valid for OIC members in Africa and Eastern Mediterranean but not valid for non-OIC countries in Africa. The results might be attributed to some possible reasons, such as social and economic motivations. Future studies should examine any presumptive motives that might impact weight gain in OIC, such as social, religious, and economic factors. Additionally, further analyses should investigate the non- OIC economies in Africa to find out the importance of economic growth in changing obesity rates.

References

- Ameye, H. and Swinnen, J. (2019). Obesity, income and gender: The changing global relationship. *Global Food Security*, 23, 267-281.
- Aydın, M. (2019). The effect of economic growth on obesity for the most obese countries: new evidence from the obesity Kuznets curve. *The European Journal of Health Economics*. 20, 1349-1358.
- Bai, J. and Ng, S. (2001). A PANIC Attack on Unit Roots and Cointegration, mimeo, Boston College, Department of Economics.
- Egger, G., Swinburn, B. and Islam, F.M.A. (2012). Economic growth and obesity: An interesting relationship with world-wide implications. *Economics and Human Biology*. 10, 2, 147- 153.
- Fox, A., Feng, W. and Asal, V. (2019). What is driving global obesity trends? Globalization or “modernization”? *Globalization and Health*. 15, 32, 1-16.
- Goryakin, Y. and Suchrke, M. (2014). Economic development, urbanization, technological change and overweight: What do we learn from 244 Demographic and Health Surveys?. *Economics and Human Biology*. 14, 109-127.
- Gortmaker, S., Kawachi, I., Neuman, M. and Subramanian, S. (2014). National economic development and disparities in body mass index: A cross-sectional study of data from 38 countries. *PLoS One*. 9, 6, e99327.
- Greco, A.M. and Rotthoff, K.W. (2015). Economic growth and obesity: findings of an Obesity Kuznets curve. *Applied Economics Letter*. 22, 7, 539- 543.
- Iftikhar, R. Albar M. and Qadi, M. (2016). Obesity and Lifestyle Recommendations in the Light of Islam. *Journal of Family Medicine and Disease Prevention*. 2, 034.
- Lawson, R.A., Murphy, R.H. and Williamson, C.R. (2016). The relationship between income, economic freedom, and BMI. *Public Health*. 134, 18-25.
- McCarthy, M. (2004). The Economics of Obesity. *The Lancet World Report*. 364, 9452, 2169-2170.
- Musaiger A.O. (1994). Nutritional status and dietary habits of adolescent girls in Oman. *Ecol Food Nutr*. 31, 227-237.
- Organisation of Islamic Cooperation. (2022). Members. <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>
- Organization of the Petroleum Exporting Countries. (2022). Data/ Graphs. https://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm

Pisa, P.T. and Pisa, N.M. (2016). Economic growth and obesity in South African adults: an ecological analysis between 1994 and 2014. *The European Journal of Public Health*. 27, 3, 404- 409.

Talukdar, D., Seenivasan, S., Cameron, A.J. and Sacks, G. (2020). The association between national income and adult obesity prevalence: Empirical insights into temporal patterns and moderators of the association using 40 years of data across 147 countries. *PLoS One*. 15, 5, e0232236.

Templin, T., Hashiguchi, T.C.O., Thomson, B., Dieleman, J. and Bendavid, E. (2019). The overweight and obesity transition from the wealthy to the poor in low-and middle-income countries: A survey of household data from 103 countries. *PLoS Med*. 16, 11, e1002968.

Windarti, N., Hlaing, S.W., and Kakinaka, M. (2019). Obesity Kuznets curve: international evidence. *Public Health*. 169, 26-35.

World Bank. (2022). Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?view=chart>

World Health Organization (2022). The Global Health Observatory. [https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi=-30-\(age-standardized-estimate\)-\(-\)](https://www.who.int/data/gho/data/indicators/indicator-details/GHO/prevalence-of-obesity-among-adults-bmi=-30-(age-standardized-estimate)-(-))

Financial Performance Analysis of Enterprises in The Energy Sector with The Entropy Based Aras and Gri Method

Aysu Yaşar^a, Mehmet Kenan Terzioğlu^b,

^aNişantaşı University, Turkey, yasar.aysu@nisantasi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2200-2915>

^bTrakya University, Turkey, kenanterzioglu@trakya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6053-830X>

ARTICLE INFO

Research Article

2022, Vol. 4(3), 145-159

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 15.06.2022

Revised: 24.07.2022

Accepted: 24.07.2022

Available Online: 31.07.2022

JEL Code: C01, C44, Q40

Keywords: energy sector, performance evaluation, GRI method, ARAS method.

Anahtar Kelimeler: enerji sektörü, performans değerlendirilmesi, GRI yöntemi, ARAS yöntemi

Financial Performance Analysis of Enterprises in The Energy Sector with The Entropy Based Aras and GRI Method

Abstract

In the energy sector, which is a high-risk sector, it is important for enterprises to have financially strong infrastructure in order to sustain energy production. The sustainability of the enterprises is ensured by making financial performance measurements in reducing the risks related to the performance of the companies and examining the soundness of their financial infrastructures. In this context, it is aimed to evaluate the financial performance of enterprises in the energy sector with Entropy-based ARAS and GRI methods. In the study, eight enterprises operating in the Borsa Istanbul Electricity, Gas and Steam Sector were selected as a sample and the financial data used within the scope of the evaluation criteria are obtained from the Public Disclosure Platform (KAP) data distribution system. According to the results of ARAS and GRI method, in which the weights obtained by Entropy are used where the criterion weights are determined, Enerjisa Enerji A.Ş. was the company with the highest performance; it is found that the company with the lowest performance is PAMEL Renewable Electricity Generation Inc.

Entropi Tabanlı Aras Ve GRI Yöntemiyle Enerji Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performans İncelemesi

Öz

Yüksek riskli sektör olan enerji sektöründe işletmelerin enerji üretimini sürdürebilmeleri için finansal açıdan güçlü alt yapılarının olması önem teşkil etmektedir. Şirketlerin performanslarına ilişkin risklerin azaltılmasında ve finansal alt yapılarının sağlamlığının incelenmesinde finansal performans ölçümleri yapılarak işletmelerin sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Bu kapsamda, enerji sektöründe yer alan işletmelerin finansal performansının Entropi tabanlı ARAS ve GRI yöntemleri ile değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada örneklem olarak Borsa İstanbul Elektrik, Gaz ve Buhar Sektöründe faaliyet gösteren sekiz işletme seçilmiş olup değerlendirme kriterleri kapsamında kullanılan finansal veriler Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) veri dağıtım sisteminden elde edilmektedir. Kriter ağırlıklarının belirlendiği Entropi ile elde edilen ağırlıkların kullanıldığı ARAS ve GRI yöntemi sonucuna göre performansı en yüksek şirket Enerjisa Enerji A.Ş. olurken; en düşük performansa sahip şirketin PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş. olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır.

To cite this document: Yaşar, A.. & Terzioğlu, M.,K.(2022). Financial Performance Analysis of Enterprises In The Energy Sector with The Entropy Based Aras and GRI Method. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 4(3), 145-159. doi: bilturk.1131295

1. Giriş

Enerji, yaşamın sürdürülebilirliği için önemli kaynakların başında gelen, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerek üretim gerekse tüketim amaçlı kullanılan temel bir girdi olmaktadır. Artan dünya nüfusu, sanayileşme, kentleşme ve teknolojik araçların insan hayatında fazla yer etmesiyle enerji tüketimi arttığından sürdürülebilir topluluklar için güvenli ve erişilebilir enerji arzına ihtiyaç duyulmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki artan nüfusla birlikte enerji ihtiyacındaki artış ve yenilenemez enerji kaynaklarının ekolojik sisteme verdikleri zarar, çevre bilinci güçlenen toplumları alternatif enerji kaynaklarını aramaya yöneltmektedir. Ülkelerin ihtiyaç duydukları enerjiyi minimum maliyetle sağlamaları rekabet ortamında avantaj sağlamakla beraber petrol, doğal gaz ve kömür gibi yenilenemeyen fosil yakıtlar yerini yenilenebilir enerji kaynaklarına bırakmaktadır. Doğal kaynaklardan elde edilebilen yenilenebilir enerji kaynakları, kendilerini yenileyebildiğinden fosil yakıtlara önemli bir alternatif olmakla birlikte; elde edilebilmeleri için kurulması gereken altyapı hem ülkeler hem de enerji sektöründe faaliyet gösteren şirketler için oldukça maliyetli olmaktadır.

Günlük yaşantımızın birçok alanında kullanılan ve kimyasal, nükleer, termal, jeotermal, hidrolik gibi birçok çeşidi bulunan enerji kaynakları, dönüştürülebilir olmalarına göre birincil ve ikincil enerji kaynakları; kullanışlarına göre ise yenilenebilir enerji ve yenilenemez enerji kaynakları olarak sınıflandırılmaktadır. Enerjinin değişime uğramış şekli birincil enerji kaynağı olurken birincil enerjinin dönüşümü sonucu elde edilen enerji kaynağı ikincil enerji kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Yenilenemez enerji kaynakları ise gelecekte tükenebilirlik durumuna sahip olan kaynaklar olurken; yenilenebilir enerji kaynakları uzun vadede tükenmeyerek kendilerini yenileyebilen ve doğaya zararı olmayan kaynaklardır. Enerji ihtiyacının büyük bir kısmı hala fosil yakıtlara bağımlı olsa da yenilenemeyen enerji kaynaklarının doğaya verdikleri zarar ve tükenmekte olmaları yenilenebilir enerji kaynağı arayışını arttırmaktadır. Var olan enerji kaynaklarının belirli bir coğrafyaya yayılmış olması ülkeler arasında enerji arzında farklılıklar yaratmaktadır. Bazı ülkeler fosil yakıtlarının bir kısmını yerli kaynaklardan elde etse de büyük bir enerji payına sahip olan petrol ve doğalgaz gibi yakıtlar için dışa bağımlılık devam etmektedir. Bu nedenle enerji sektörünün gelişimi fosil yakıt arzının devamlılığıyla doğru orantılı olmaktadır. Ülkelerin gelişiminde önemli bir güç unsuru haline gelen enerjinin, üretim faktörlerine dahil edilmesiyle ülkeler ihtiyaç duyulan enerjiyi arz güvenliği içerisinde kaynakları çeşitlendirerek, kaliteli, ucuz ve çevreye duyarlı olarak temin etmek zorunda kalmaktadır. Özellikle dışa bağımlı olan ülkelerde büyük dış ticaret açıkları ortaya çıkarması dolayısıyla enerji sektöründe yer alan işletmeler, sektör içerisindeki varlıklarını koruyabilmek için yenilenebilir enerji alanında yeni yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu yatırımların yapılabilmesi ve yapıldıktan sonraki çıktılarının ortaya konabilmesi için enerji arzı ile talebi arasındaki dengeyi sağlayan politikaların geliştirilmesi özellikle gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren yatırımcılar ve sektörde yer alan şirketlerin performansları için önem arz

etmektedir. Enerji sektörüne yapılan yatırımlar karlı olsalar da yatırım maliyetleri nedeniyle büyük risk faktörü oluşturduğundan işletmelerin sağlam bir finansal alt yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Bu açıdan sektördeki şirketler hem dünya standartlarında enerji üretimi yaparken bir yandan da finansal alt yapılarını güçlendirmeye özen göstermektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de enerji üretimi ve dağıtım alanında faaliyet gösteren Borsa İstanbul Elektrik Gaz ve Buhar sektöründeki işletmelerin finansal performansının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Analiz kapsamında kullanılan finansal oranlar Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) veri dağıtım sisteminden elde edilmekte olup performans değerlendirmesi öncesinde ENTROPİ yöntemiyle ağırlıklandırılarak firmaların performansları ARAS ve GRI ilişkisel Analiz yöntemleriyle incelenmektedir. Entropi yöntemiyle belirlenen kriter ağırlıkları ile karar verici değerlendirmeleri yerine alternatiflere ilişkin ağırlıklar üzerinden daha nesnel sonuçlar elde edilmesiyle literatüre katkı sağlanmaktadır. Ek olarak, ARAS yöntemi her alternatif için ideal alternatife göre oransal benzerliği ortaya çıkarması; GRI yöntemi ise belirsizlik durumunda verilerle etkili sonuç üretebilmesi özelliğini barındırdığından iki model üstünden elde edilen sonuçlar literatüre katkı sağlayarak diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümde konu hakkında genel bilgilendirme yapıldıktan sonra, ikinci bölümde konu kapsamında yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ele alınan ekonometrik yöntem hakkında bilgi verildikten sonra, dördüncü bölümde enerji sektöründe yer alan firmalara ilişkin finansal performansın değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son bölümde ise bulgulara yer verilmektedir.

2.Literatür

Çok kriterli karar verme yöntemleri işletmelerde üretim süreçlerinin iyileştirilmesinde, yatırım kararlarının alınmasında, personel seçiminde ve finansal performansların değerlendirilmesi olmak üzere birçok alanda kullanılmaktadır. Literatürde de enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin performanslarının çok kriterli karar verme yöntemleriyle incelendiği ve özgün sonuçların ortaya konduğu çalışmalar bulunmaktadır.

Akhtar vd. (2012), akaryakıt ve enerji sektöründe finansal kaldıraçlar ile finansal performanslar arasında ilişkiyi ölçtükleri çalışmalarında şirketlerin finansal kaldıraçları ile finansal performansları arasında pozitif bir ilişki olduğu ve daha yüksek karlılığa sahip firmaların, yüksek finansal kaldıraç seviyelerine sahip olarak finansal performanslarını iyileştirebilecekleri sonucuna ulaşmaktadır. İskenderoğlu vd (2015), Türkiye ve Avrupa enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal oran analizi yöntemiyle inceledikleri çalışma sonucunda; likidite, finansal yapı, verimlilik ve karlılık durumları açısından Avrupa Enerji Sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin Türkiye Enerji Sektöründe faaliyet gösteren işletmelere göre

daha iyi bir performans gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Sakarya ve Yıldırım (2016), BIST’de işlem gören 14 enerji firmasının finansal performansını TOPSIS yöntemiyle ölçtükleri çalışmalarında elde edilen sonuçlara göre, TOPSIS skorları ile hisse senedi getirileri arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmektedir. Ahmad vd. (2017), makroekonomik faktörlerin enerji sektörünün finansal performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Fan vd. (2017), enerji verimliliğinin öz sermaye getirisi, varlık getirisi, yatırım getirisi, yatırılan sermaye getirisi ve satış getirisi ile pozitif ilişkili olduğunu, ancak Tobin q ile anlamlı bir ilişkisi olmadığını göstermektedir. Metin vd. (2017), Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren enerji işletmelerinin finansal performanslarını TOPSIS ve MOORA ile analiz ettikleri çalışmada işletmelerin finansal performanslarının uygulanan iki yönteme göre değişkenlik gösterdiğini tespit etmektedir. Bağcı ve Yiğiter (2019), BIST’e kayıtlı 15 enerji firmasının finansal performansları SD (Standard Deviation) ve WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product Assessment) yöntemleri ile inceledikleri çalışmalarında, her yıl finansal performansı yüksek olan firmanın değiştiği; ancak finansal performansı en düşük olan firmanın genellikle AKENR olduğu görülmektedir. Karcioğlu vd. (2020), BIST enerji şirketlerinin finansal performansının değerlendirdikleri çalışmada, sezgisel bulanık mantık ve Entropi tabanlı çok kriterli karar verme yöntemi kullanılarak şirketler arasında en iyi performans Odaş Elektrik A.Ş. en kötü performansa ise Ayen Elektrik A.Ş.’nin sahip olduğu bulgularını elde etmektedir. Çiftçi vd. (2020), Borsa İstanbul (BİST)’de enerji, gaz ve buhar sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin performans incelemesinde 20 finansal oran ölçeğinde ideale en yakın işletme Aksa Enerji çıkarken, idealden en uzak işletme Zorlu enerji olduğunu ortaya koymaktadır. Arsu (2021), enerji sektöründen yer alan işletmelerin finansal performansının Entropi tabanlı karar verme yöntemi ile değerlendirdiğinde en önemli finansal oranların sırasıyla; öz sermaye devir hızı, borçlanma katsayısı ve aktif devir hızı olduğunu vurgulamaktadır. Terzioğlu vd. (2022), Borsa İstanbul (BIST) elektrik, gaz ve buhar sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların finansal performansları VIKOR ve WASPAS yöntemleriyle inceledikleri çalışma kapsamında, SWARA sonuçlarına göre en yüksek ağırlığa sahip kriter aktif devir hızı olduğu belirlenirken WASPAS ve VIKOR yöntemlerine göre de ENJSA işletmesinin en iyi finansal performans sıralamasına sahip olduğu tespit edilmektedir.

3. Ekonometrik Yöntem

Sistemdeki düzensizliğin ve belirsizliğin ölçüsü olarak tanımlanan ENTROPİ yöntemi, verinin sağladığı faydalı bilginin miktarını ölçmede kullanılmaktadır (Wu, 2011: 5163). Probleme ait karar matrisi, j. değerlendirme kriterine ($j = 1,2, \dots, n$) göre i. alternatifin ($i = 1,2, \dots, m$) aldığı değer x_{ij} olmak üzere,

$$D = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{in} \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

şeklinde oluşturulmaktadır. Entropi yönteminin ilk adımında, farklı birim cinslerine sahip kriterlerin $[0,1]$ aralığına indirgenmesi için,

$$P_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad (2)$$

formülü ile normalize karar matrisi oluşturulmaktadır. Değerlendirme kriterine ilişkin entropi (belirsizlik ölçüsü) değerleri, $k = (\ln(m))^{-1}$ ve $0 \leq e_j \leq 1$ olmak üzere,

$$e_{ij} = -k \cdot \sum_{j=1}^n p_{ij} \cdot \ln(p_{ij}) \quad i = 1,2, \dots, m \text{ ve } j = 1,2, \dots, n \quad (3)$$

hesaplanmaktadır. Son adımda, bilginin farklılaşma derecesi olarak ifade edilen $d_i = 1 - e_j$ değerleri hesaplandıktan sonra kriterlere ilişkin ağırlık değerleri,

$$w_j = \frac{1 - e_j}{\sum_{j=1}^n (1 - e_j)} \quad (4)$$

elde edilmektedir (Karami ve Johansson, 2014). Hesaplanan kriterlerin ağırlık toplamlarının $\sum_{j=1}^n w_j = 1$ koşulunu sağlaması gerekmektedir.

Zavadskas ve Turksis (2010) tarafından geliştirilen ARAS yönteminde, diğer yöntemlerden farklı olarak alternatiflerin fayda fonksiyonu değerleri, karar problemine araştırmacı tarafından eklenen optimal alternatife ait fayda fonksiyonu değeri ile karşılaştırılmaktadır. ARAS yöntemi, her bir alternatifin ideal alternatife göre oransal benzerliğini ortaya koymaktadır (Dadelo vd., 2012: 68). Karar seçeneklerinin sayısı m , kriterlerin sayısı n ve x_{ij} , j kriterine göre i alternatifinin performans değeri olmak üzere karar matrisi,

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & x_{02} & \dots & x_{0n} \\ x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2, \dots, m \quad \text{ve} \quad j = 1,2, \dots, n \quad (5)$$

şeklinde oluşturulmaktadır. Kriterlere ait optimal değer (x_{0j}) karar probleminde bilinmediği durumda, kriterin minimum veya maksimum özelliğine göre; maksimizasyon için $x_{0j} = \max_i x_{ij}$, minimizasyon için ise $x_{0j} = \min_i x_{ij}$ hesaplanmaktadır.

Karar matrisinde yer alan kriterler farklı boyut ve ölçeklerde olabilmektedir. Farklı boyutlardaki kriterlerin standart hale getirilmesi için normalizasyon işlemi uygulanarak kriterlerin $[0,1]$ aralığında değerler alması sağlanmaktadır. Normalizasyon işleminde kriterlerin fayda veya maliyet yönlü olması önemli olmaktadır. Kriterlerin minimazyon (maliyet) yönlü olması durumunda normalize işlemi iki aşamalı olarak,

$$x_{ij} = \frac{1}{x_{ij}^*}; \quad \bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (6)$$

şeklinde hesaplanırken kriterler maksimizasyon (fayda) yönlü ise,

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (7)$$

olarak standart hale getirilmektedir. Standart hale getirilen karar matrisi \bar{x} ,

$$\bar{x} = \begin{bmatrix} \bar{x}_{01} & \bar{x}_{02} \dots & \bar{x}_{0n} \\ \bar{x}_{11} & \bar{x}_{12} \dots & \bar{x}_{1n} \\ \bar{x}_{m1} & \bar{x}_{m2} \dots & \bar{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2, \dots, m \quad ve \quad j = 1,2, \dots, n \quad (8)$$

oluşturulmaktadır. Normalize edilmiş karar matrisi elemanları kriterler ağırlıkları ile çarpılarak ağırlıklandırılmış matrise dönüştürülmektedir.

$$\hat{x} = \begin{bmatrix} \hat{x}_{01} & \hat{x}_{02} \dots & \hat{x}_{0n} \\ \hat{x}_{11} & \hat{x}_{12} \dots & \hat{x}_{1n} \\ \hat{x}_{m1} & \hat{x}_{m2} \dots & \hat{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0,1,2, \dots, m \quad ve \quad j = 1,2, \dots, n \quad (9)$$

Ağırlıklandırılmış matristen S_i ; i. karar seçeneğinin optimumluk fonksiyonu değeri olmak üzere,

$$S_i = \sum_{j=1}^n \hat{x}_{ij}; \quad i = 0, \dots, m; \quad j = 1, \dots, n \quad (10)$$

hesaplanmaktadır. En büyük S_i değeri için en iyisi; en küçük S_i değeri için en kötüsü değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son olarak alternatiflere ait S_i değerleri, S_0 değerlerine oranlanarak fayda derecesi K_i ,

$$K_i = \frac{S_i}{S_0}; \quad i = 0,1, \dots, m \quad (11)$$

hesaplanmaktadır. [0,1] aralığında değer alan K_i oranları ile alternatiflerin fayda fonksiyon değerleri hesaplanabilmekte ve değerler büyükten küçüğe sıralanarak değerlendirilmektedir.

Deng (1982), belirsiz, zayıf ve eksik bilgi olduğunda fayda sağlayan Gri Sistem Teorisinin parçası olarak Gri ilişkisel Analizini önermektedir. Çoklu faktörler ve değişkenler arasında karmaşık durumları çözümlenmek amacıyla kullanılan GRİ yöntemi, ilişkinin derecesine dayalı iki seri arasında farklı veya benzer dereceleri (gri ilişki) ölçen etki değerlendirme modelidir (Lee ve Lin, 2011:2552). GRİ yönteminin avantajları arasında; az sayıda veriye gerek duyması, belirsizlik durumunda verilerle etkili sonuç üretebilmesi, hesaplama kolaylığı ve veri setinin herhangi bir dağılıma uyma zorunluluğunun olmaması sayılabilmektedir. Gri ilişkisel Analiz yönteminin uygulama süreci altı adımdan oluşmaktadır (Hsu ve Wen, 2000). Karar problemiyle ilgili karşılaştırma yapılacak m faktör serisi,

$$x_i = (x_i(j), \dots, x_i(n)), \quad i = 1,2, \dots, m \quad ve \quad j = 1,2, \dots, n \quad (12)$$

şeklinde belirlenerek x_i faktör seçenekleri olmak üzere karar matrisi X ,

$$X = \begin{bmatrix} x_1(1) & x_1(2) \dots & x_1(n) \\ x_2(1) & x_2(2) \dots & x_2(n) \\ \dots & \dots & \dots \\ x_m(1) & x_m(2) \dots & x_m(n) \end{bmatrix} \quad (13)$$

oluşturulmaktadır. Karar matrisi oluşturulduktan sonra karar probleminde yer alan faktörlerin kıyaslanması amacıyla bir referans serisi oluşturulmaktadır. Referans serisi, bir karar alternatifi için kriterler göz önüne alındığında her kriter için ideal değerler belirlenerek,

$$x_0 = (x_0(j)), j = 1, 2, \dots, n \quad (14)$$

şeklinde oluşturulmaktadır. Referans serisi oluşturulduktan sonra, ilk aşamada oluşturulan karar matrisinin birinci satırına dahil edilerek karşılaştırma matrisi oluşturulmaktadır. Eşitlikte yer alan $x_0(j)$ değeri, bir sonraki adımda elde edilecek olan normalize değerler arasında en iyi değeri ifade etmektedir.

Normalizasyon işlemi fayda, maliyet ve optimal (en uygun) durumlarına göre üç şekilde incelenmektedir. Fayda durumuna ilişkin normalizasyon işlemi,

$$x_i^* = \frac{x_i(j) - \min_j x_i(j)}{\max_j x_j(j) - \min_j x_i(j)} \quad (15)$$

kullanılarak hesaplanmaktadır. Maliyet durumundaki kriterler dikkate alındığında, kriterin alacağı değer en küçük olması amaca uygun olmaktadır. Maliyet durumuna ilişkin normalizasyon işlemi,

$$x_i^* = \frac{\max_j x_j(j) - x_i(j)}{\max_j x_j(j) - \min_j x_i(j)} \quad (16)$$

eşitliği ile hesaplanırken optimal duruma ilişkin normalizasyon işlemi, $x_{0b}(j)$, belirlenen optimal değer olup j. kriterin hedef değerini göstermek üzere,

$$x_i^* = \frac{x_i(j) - x_{0b}(j)}{\max_j x_j(j) - x_{0b}(j)} \quad (17)$$

şeklinde elde edilmektedir. Optimal değer $\max_j x_j(j) \leq x_{0b}(j) \leq \min_j x_i(j)$ aralığında değer almaktadır. Normalizasyon işlemleri sonrası karar matrisi,

$$X^* = \begin{bmatrix} x_1^*(1) & x_1^*(2) & \dots & x_1^*(n) \\ x_2^*(1) & x_2^*(2) & \dots & x_2^*(n) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_m^*(1) & x_m^*(2) & \dots & x_m^*(n) \end{bmatrix} \quad (18)$$

şeklinde normalize edilmiş matrisi dönüştürülmektedir. Dönüşüm sonrası x_0^* 'ın x_i^* 'ye ne kadar yakın olduğunu ifade eden Gri ilişki katsayısı hesaplanmaktadır. Referans serinin normalize değerleri ile normalize karar matrisinin değerleri arasındaki mutlak farkın değeri,

$$\Delta_{0i} = |x_0^*(j) - x_i^*(j)| \quad (19)$$

eşitliği ile elde edilerek mutlak değerle matrisi,

$$\Delta_{0i} = \begin{bmatrix} \Delta_{01}(1) & \Delta_{01}(2) \dots & \Delta_{01}(n) \\ \Delta_{02}(1) & \Delta_{02}(2) \dots & \Delta_{02}(n) \\ \Delta_{0m}(1) & \Delta_{0m}(2) \dots & \Delta_{0m}(n) \end{bmatrix} \quad (20)$$

oluşturulmaktadır. Mutlak değer matrisinden sonra gri ilişki katsayısı matrisini elemanları, ζ parametresi [0,1] arasında değerler alan ayırıcı katsayı olmak üzere,

$$\gamma_{0i}(j) = \frac{\Delta_{min} + \zeta \Delta_{max}}{\Delta_{0i}(j) + \zeta \Delta_{max}} \quad (21)$$

$$\Delta_{max} = \max_i \max_j \Delta_{0i}(j) \text{ ve } \Delta_{min} = \min_i \min_j \Delta_{0i}(j) \quad (22)$$

elde edilmektedir. Ayırıcı parametrenin amacı Δ_{0i} ile Δ_{max} arasındaki farkı düzlenmek olup genellikle 0.5 değerini almaktadır (Özdemir vd., 2009). Gri ilişki derecesi karşılaştırmalı seriler (x_i^*) ve referans seri x_0^* arasındaki geometrik benzerliğin ölçüsü olarak serilerin karşılaştırılmasını sağlamaktadır. İlişki derecesi büyüdükçe referans seri arasında kuvvetli bir ilişki olduğu; iki seri birbirinin aynısı ise gri ilişki derecesinin 1 olduğu ifade edilmektedir. Kriterlerin önem derecelerinin eşit olduğu durumda gri ilişki derecesi,

$$\Gamma_{0i} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \gamma_{0i}(j), \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (23)$$

ile elde edilirken önem dereceleri farklı olduğu durumlarda,

$$\Gamma_{0i} = \sum_{j=1}^n [w_i(j) \gamma_{0i}(j)], \quad i = 1, 2, \dots, m \quad (24)$$

eşitliği ile elde edilmektedir (Tezergil, 2016).

4. Enerji Sektörüne İlişkin Finansal Performansın Değerlendirilmesi

Küreselleşmeyle ortaya çıkan enerji taleplerindeki artışlar; üretim, ticaret ve hizmet sektörlerine önemli girdiler sağlayarak enerji sektöründe rekabet yoğunluğuna neden olduğundan birçok riskle karşı karşıya kalan enerji sektöründe finansal performans analizleri önemli olmaktadır.

Tablo1. İşletme ve Kriter Bilgileri

Firma İsim	Kod	Kriter İsmi	Kod
Akenerji Elektrik Üretim A. Ş.	F1	Cari Oran	KR1
Aksa Enerji Üretim A.Ş.	F2	Asit-Test Oranı	KR2
Aksu Enerji ve Ticaret A.Ş.	F3	Kaldıraç Oranı	KR3
PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş.	F4	Borçlanma Katsayısı	KR4
Ayen Enerji A.Ş.	F5	Aktif Devir Hızı	KR5
Enerjisa Enerji A. Ş.	F6	Öz Sermaye Devir Hızı	KR6
Odaş Elektrik Üretim Sanayi Ticaret A.Ş.	F7	Aktif Karlılığı	KR7
Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	F8	Öz Sermaye Karlılığı	KR8

Çalışma kapsamında, Akenerji Elektrik Üretim A.Ş., Aksa Enerji Üretim A.Ş., Aksu Enerji ve Ticaret A.Ş., Ayen Enerji A.Ş., PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş., Enerjisa Enerji A.Ş., Odaş Elektrik Üretim Sanayi Ticaret A.Ş., Zorlu Enerji Elektrik

Üretim A.Ş. olmak üzere 8 işletmenin finansal performansları açısından incelenmesinde kullanılan finansal oranlar (likidite, finansal yapı, finansman ve karlılık) Kamuoyu Aydınlatma Platformu (KAP) veri dağıtım sisteminden elde edilmektedir. Çalışma kapsamında yer alan işletme ve kriterler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Entropi Yöntemiyle Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

<i>Enerji Sektörü ve Kriterlere İlişkin Karar Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
F1	0.2217	0.2089	0.9193	11.3860	0.3884	4.8109	0.0089	0.0076
F2	0.8597	0.7354	0.7176	2.5414	0.7252	2.5684	2.8715	2.9836
F3	0.3778	0.3360	0.6652	1.9866	0.1514	0.4523	1.5169	2.6126
F4	0.1244	0.1244	0.7072	2.4159	0.0712	0.2432	1.3114	2.5071
F5	0.5720	0.5720	0.7914	3.7936	0.2917	1.3982	2.4660	2.8359
F6	0.8489	0.8293	0.7276	2.6713	0.7934	2.9127	2.9581	3.0145
F7	0.3800	0.2902	0.7257	2.6452	0.2882	1.0507	1.8190	2.6444
F8	0.5500	0.5485	0.8620	6.2448	0.3921	2.8406	2.6484	2.9143
<i>Normalize Edilmiş Karar Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
F1	0.0563	0.0573	0.1503	0.3380	0.1252	0.2956	0.0006	0.0004
F2	0.2185	0.2018	0.1173	0.0754	0.2338	0.1578	0.1841	0.1528
F3	0.0960	0.0922	0.1088	0.0590	0.0488	0.0278	0.0972	0.1338
F4	0.0316	0.0341	0.1156	0.0717	0.0230	0.0149	0.0841	0.1284
F5	0.1454	0.1569	0.1294	0.1126	0.0940	0.0859	0.1581	0.1453
F6	0.2158	0.2275	0.1190	0.0793	0.2558	0.1789	0.1896	0.1544
F7	0.0966	0.0796	0.1187	0.0785	0.0929	0.0646	0.1166	0.1355
F8	0.1398	0.1505	0.1409	0.1854	0.1264	0.1745	0.1698	0.1493
<i>Entropi Değerlerinin Bulunması</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
F1	-0.1621	-0.1639	-0.2848	-0.3666	-0.2602	-0.3603	-0.0043	-0.0031
F2	-0.3323	-0.3230	-0.2514	-0.1950	-0.3398	-0.2914	-0.3115	-0.2871
F3	-0.2250	-0.2198	-0.2413	-0.1669	-0.1474	-0.0996	-0.2266	-0.2692
F4	-0.1092	-0.1153	-0.2495	-0.1890	-0.0866	-0.0628	-0.2082	-0.2636
F5	-0.2804	-0.2906	-0.2646	-0.2459	-0.2223	-0.2108	-0.2916	-0.2803
F6	-0.3309	-0.3369	-0.2533	-0.2010	-0.3487	-0.3079	-0.3153	-0.2885
F7	-0.2257	-0.2015	-0.2529	-0.1998	-0.2208	-0.1769	-0.2506	-0.2708
F8	-0.2751	-0.2850	-0.2762	-0.3124	-0.2615	-0.3047	-0.3011	-0.2839
<i>Kriter Ağırlıklarının Oluşturulması</i>								
e_j	0.9333	0.9310	0.9974	0.9025	0.9076	0.8725	0.9181	0.9360
$(1 - e_j)$	0.0667	0.0690	0.0026	0.0975	0.0924	0.1275	0.0819	0.0640
w_j	0.1109	0.1147	0.0044	0.1620	0.1535	0.2119	0.1362	0.1063
k	0,480898							

Finansal performans değerlendirmesi için seçilen oranlar (kriterler) ENTROPİ yöntemiyle ağırlıklandırılarak firmaların performansları ARAS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleri ile değerlendirilmektedir. Entropi yönteminde karar matrisi normalize

edildikten sonra kriterlere ilişkin entropi değerleri belirlenerek hesaplanan kriter ağırlıkları Tablo 2’de verilmektedir.

Entropi yöntemiyle kriter ağırlıkları hesaplandıktan sonra ARAS yöntemiyle işletmelerin finansal performansları değerlendirilerek sıralanmaktadır. Tablo 3.’te kriterlere göre karar seçeneklerinin performans değerleri göz önüne alınarak oluşturulan başlangıç matrisi, kriterlerin fayda yönlerine göre yeniden düzenlenmeleri ve sonrasında fayda yönlü karar matrisine normalizasyon işlemi uygulanarak kriterlere ilişkin önem ağırlıklarının ARAS yöntemine dahil edilerek ağırlıklandırılması gösterilmektedir.

Tablo 3. ARAS Yöntemine İlişkin Karar Matrisleri

<i>Başlangıç Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
	Maks	Maks	Min	Min	Maks	Maks	Maks	Maks
w_j	0.1109	0.1147	0.0044	0.1620	0.1535	0.2119	0.1362	0.1063
Optimum	0.8597	0.8293	0.6652	1.9866	0.7934	4.8109	2.9581	3.0145
F1	0.2217	0.2089	0.9193	11.3860	0.3884	4.8109	0.0089	0.0076
F2	0.8597	0.7354	0.7176	2.5414	0.7252	2.5684	2.8715	2.9836
F3	0.3778	0.3360	0.6652	1.9866	0.1514	0.4523	1.5169	2.6126
F4	0.1244	0.1244	0.7072	2.4159	0.0712	0.2432	1.3114	2.5071
F5	0.5720	0.5720	0.7914	3.7936	0.2917	1.3982	2.4660	2.8359
F6	0.8489	0.8293	0.7276	2.6713	0.7934	2.9127	2.9581	3.0145
F7	0.3800	0.2902	0.7257	2.6452	0.2882	1.0507	1.8190	2.6444
F8	0.5500	0.5485	0.8620	6.2448	0.3921	2.8406	2.6484	2.9143
<i>Fayda Yönlü Dönüştürülmüş Karar Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
Optimum	0.8597	0.8293	1.0878	0.0878	0.7934	4.8109	2.9581	3.0145
F1	0.2217	0.2089	0.9193	11.3860	0.3884	4.8109	0.0089	0.0076
F2	0.8597	0.7354	0.7176	2.5414	0.7252	2.5684	2.8715	2.9836
F3	0.3778	0.3360	0.6652	1.9866	0.1514	0.4523	1.5169	2.6126
F4	0.1244	0.1244	0.7072	2.4159	0.0712	0.2432	1.3114	2.5071
F5	0.5720	0.5720	0.7914	3.7936	0.2917	1.3982	2.4660	2.8359
F6	0.8489	0.8293	0.7276	2.6713	0.7934	2.9127	2.9581	3.0145
F7	0.3800	0.2902	0.7257	2.6452	0.2882	1.0507	1.8190	2.6444
F8	0.5500	0.5485	0.8620	6.2448	0.3921	2.8406	2.6484	2.9143
<i>Ağırlıklandırılmış Karar Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
Optimum	0.0199	0.0213	0.0007	0.0004	0.0313	0.0483	0.0217	0.0142
F1	0.0051	0.0054	0.0006	0.0546	0.0153	0.0483	0.0001	0.0000
F2	0.0199	0.0189	0.0004	0.0122	0.0286	0.0258	0.0211	0.0141
F3	0.0087	0.0086	0.0004	0.0095	0.0060	0.0045	0.0111	0.0123
F4	0.0029	0.0032	0.0004	0.0116	0.0028	0.0024	0.0096	0.0118
F5	0.0132	0.0147	0.0005	0.0182	0.0115	0.0140	0.0181	0.0134
F6	0.0196	0.0213	0.0004	0.0128	0.0313	0.0293	0.0217	0.0142
F7	0.0088	0.0074	0.0004	0.0127	0.0114	0.0106	0.0133	0.0125
F8	0.0127	0.0141	0.0005	0.0300	0.0155	0.0285	0.0194	0.0138

Ağırlıklandırma işlemi sonrasında her bir karar alternatifi için optimallik fonksiyon değerini ifade eden S_i , değeri ve fayda derecesini ifade eden K_i değerleri sırasıyla tespit edilerek ARAS yöntemine göre performans sıralaması Tablo 4’te verilmektedir. Raporlanan sonuçlara göre 2018 yılını kapsayan dönemde ARAS

yöntemine göre performansı en yüksek şirket F6 koduyla Enerjisa Enerji A. Ş. olurken en düşük performansa sahip şirketin PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş. olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 4. Optimal Değerler ve ARAS Performans Sıralaması

	S_i	K_i	Sıralama
Optimum	0.1578	1.0000	
F1	0.1294	0.8203	4
F2	0.1409	0.8931	2
F3	0.0613	0.3883	7
F4	0.0448	0.2839	8
F5	0.1036	0.6566	5
F6	0.1506	0.9547	1
F7	0.0771	0.4887	6
F8	0.1345	0.8522	3

Çalışmanın ikinci kısmında GRI ilişkisel Analiz yöntemi kullanarak firmaların finansal performansları değerlendirilmektedir. Tablo 5'te her satır seçenekleri ve her sütun kriterleri göstermek üzere karar matrisi oluşturulduktan sonra fayda/maliyet yönlerine göre GRI yöntemine ait normalize edilmiş referans serisi gösterilmektedir.

Tablo 5. Normalize Edilmiş Referans Serisi

	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
	Maks	Maks	Min	Min	Maks	Maks	Maks	Maks
Optimum	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
F1	0.132	0.120	0.000	0.000	0.439	1.000	0.000	0.000
F2	1.000	0.867	0.794	0.941	0.906	0.509	0.971	0.990
F3	0.345	0.300	1.000	1.000	0.111	0.046	0.511	0.866
F4	0.000	0.000	0.835	0.954	0.000	0.000	0.442	0.831
F5	0.609	0.635	0.503	0.808	0.305	0.253	0.833	0.941
F6	0.985	1.000	0.754	0.927	1.000	0.584	1.000	1.000
F7	0.348	0.235	0.762	0.930	0.300	0.177	0.614	0.877
F8	0.579	0.602	0.226	0.547	0.444	0.569	0.895	0.967

Her bir kriter ve her bir alternatif için normalize edilmiş referans serisi ile seçenek değerlerinin mutlak farkı alınarak mutlak değer tablosu oluşturulduktan sonra Tablo 6'da Gri ilişki katsayısı matrisi elde edilmektedir. Gri ilişki katsayısı matrisi oluşturulurken ayırıcı katsayısı değeri 0.5 olarak belirlenmektedir.

Tablo 6. Mutlak Değer ve Gri İlişki Katsayısı Matrisi

<i>Mutlak Değer Tablosu</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
F1	0.8677	0.8801	1.0000	1.0000	0.5608	0.0000	1.0000	1.0000
F2	0.0000	0.1332	0.2062	0.0590	0.0944	0.4909	0.0294	0.0103
F3	0.6554	0.6998	0.0000	0.0000	0.8890	0.9542	0.4887	0.1337
F4	1.0000	1.0000	0.1653	0.0457	1.0000	1.0000	0.5584	0.1687
F5	0.3913	0.3650	0.4967	0.1922	0.6947	0.7471	0.1669	0.0594
F6	0.0147	0.0000	0.2456	0.0728	0.0000	0.4156	0.0000	0.0000
F7	0.6524	0.7648	0.2381	0.0701	0.6995	0.8232	0.3862	0.1231
F8	0.4212	0.3984	0.7745	0.4530	0.5557	0.4314	0.1050	0.0333

<i>Gri İlişki Katsayı Matrisi</i>								
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8
F1	0,366	0,362	0,333	0,333	0,471	1,000	0,333	0,333
F2	1,000	0,790	0,708	0,894	0,841	0,505	0,945	0,980
F3	0,433	0,417	1,000	1,000	0,360	0,344	0,506	0,789
F4	0,333	0,333	0,752	0,916	0,333	0,333	0,472	0,748
F5	0,561	0,578	0,502	0,722	0,419	0,401	0,750	0,894
F6	0,971	1,000	0,671	0,873	1,000	0,546	1,000	1,000
F7	0,434	0,395	0,677	0,877	0,417	0,378	0,564	0,802
F8	0,543	0,557	0,392	0,525	0,474	0,537	0,826	0,938

Gri ilişki dereceleri hesaplanırken sekiz kriterinde önem derecelerinin eşit ve farklı olduğu varsayılarak iki şekilde hesaplamalar gerçekleştirilerek Tablo 7’de firmalara ait Gri ilişki dereceleri (GİD) ve sıralamaları elde edilmektedir.

Tablo 7. Gri İlişki Dereceleri ve Sıralamaları

<i>Kriter Önem Derecelerinin Eşit Olduğu Durumda</i>										
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8	GİD	Sıralama
F1	0.3656	0.3623	0.3333	0.3333	0.4713	1.0000	0.3333	0.3333	0.4416	8
F2	1.0000	0.7896	0.7080	0.8944	0.8411	0.5046	0.9445	0.9799	0.8328	2
F3	0.4328	0.4167	1.0000	1.0000	0.3600	0.3438	0.5057	0.7891	0.6060	3
F4	0.3333	0.3333	0.7516	0.9163	0.3333	0.3333	0.4724	0.7477	0.5277	7
F5	0.5610	0.5780	0.5017	0.7223	0.4185	0.4009	0.7498	0.8938	0.6033	4
F6	0.9715	1.0000	0.6706	0.8728	1.0000	0.5461	1.0000	1.0000	0.8826	1
F7	0.4339	0.3953	0.6774	0.8771	0.4168	0.3779	0.5642	0.8025	0.5681	6
F8	0.5428	0.5566	0.3923	0.5246	0.4736	0.5369	0.8264	0.9375	0.5988	5

<i>Kriter Önem Dereceleri Farklı Olduğu Durumda</i>										
	KR1	KR2	KR3	KR4	KR5	KR6	KR7	KR8	GİD	Sıralama
w _j	0.1109	0.1147	0.0044	0.1620	0.1535	0.2119	0.1362	0.1063		
F1	0.0406	0.0416	0.0015	0.0540	0.0724	0.2119	0.0454	0.0354	0.5027	7
F2	0.1109	0.0906	0.0031	0.1449	0.1292	0.1069	0.1286	0.1042	0.8184	2
F3	0.0480	0.0478	0.0044	0.1620	0.0553	0.0729	0.0689	0.0839	0.5431	6
F4	0.0370	0.0382	0.0033	0.1485	0.0512	0.0706	0.0643	0.0795	0.4926	8
F5	0.0622	0.0663	0.0022	0.1170	0.0643	0.0850	0.1021	0.0950	0.5941	4
F6	0.1078	0.1147	0.0029	0.1414	0.1535	0.1157	0.1362	0.1063	0.8786	1
F7	0.0481	0.0454	0.0030	0.1421	0.0640	0.0801	0.0768	0.0853	0.5448	5
F8	0.0602	0.0639	0.0017	0.0850	0.0727	0.1138	0.1125	0.0997	0.6095	3

Tablo 7 incelendiğinde sıralamalar arasında farklılıklar görülse de en iyi finansal performansa sahip firmanın ARAS yönteminde de olduğu gibi F6 koduyla Enerjisa Enerji A. Ş. olurken en düşük performansa sahip şirketin PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş. olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5. Sonuç

Enerji hem küreselleşmeyle gelişen ülkelerin ekonomik kalkınmasında hem de artan enerji ihtiyacı dolayısıyla enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için önemini arttırmaktadır. Sermaye yatırımlarının yüksek olduğu enerji sektörü yatırımlar karlı ve maliyetlerin yüksek olduğu riskli bir sektördür. Artan enerji ihtiyacı ile yenilenemeyen enerji kaynaklarının doğaya verdikleri zarar ve kaynakların tükenmesi işletmelerin yenilenebilir enerji kaynağı arayışını arttırırken; yenilenebilir olan kaynakların maliyetli olması ise güçlü bir finansal alt yapıyı da gerekli kılmaktadır. Risk faktörlerinin azaltılması ve bu sektörde yer alan işletmelerin karlı yatırımlara dönüşebilmesi için finansal açıdan güçlenmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmeler hem dünya standartlarında enerji üretmek için faaliyetlerini sürdürmeli hem de finansal alt yapılarını güçlendirmeleri önemli olmaktadır.

Çalışma kapsamında, yatırımcıların, politika yapımcıların ve yöneticilerin, işletmelerin finansal etkinliklerinin sektördeki diğer firmalar ile kıyaslanmasına olanak sağlayan finansal performans düzeylerinin incelenmesi ve belirlenmesine olanak sağlanarak, karar verme ve politika oluşturma süreçlerine katkı yapılması sağlanmaktadır. Bu amaçla BIST enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerden faaliyet alanı bakımından eşlenik ve seçili dönemde faaliyeti bulunan sekiz işletme ve sekiz finansal oran üzerinden değerlendirilmekte ve literatürdeki diğer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. Yapılan analizler doğrultusunda ARAS ve GRI ilişkisel analizi yöntemlerinde en yüksek finansal performansa sahip olan firmanın Enerjisa Enerji A. Ş. olduğu sonucuna ulaşılrken en düşük finansal performansa sahip firmanın ise PAMEL Yenilenebilir Elektrik Üretim A.Ş. olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. PAMEL şirketinin Asit-Test Oranı, Aktif Devir Hızı, Aktif Karlılığı ve Öz Sermaye Karlılığı kriterlerinde etkin olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında, PAMEL firmasının etkin olduğu kriterler referans alınarak diğer enerji firmalarının bu kriterler çerçevesinde finansal performanslarını iyileştirebilmeleri önerilmektedir.

Firmaların gelecek dönemlerde göz önünde bulundurmaları gereken önemleri belirlemek amacıyla yapılan literatürdeki finansal performans çalışmalarına ek olarak, Entropi-ARAS yöntemiyle alternatiflerin benzerlik oranlarıyla karşılaştırılmasında, Entropi- GRI yöntemiyle de çoklu faktörler ve alternatiflerin karşılaştırılmasında daha objektif sonuçlar ortaya konmaktadır.

Kaynaklar

Ahmad, M., & Malik, N. (2017). Analysis of factors affecting the financial performance of companies: A case of energy sector of Pakistan. Balochistan Review Journal, (XXXVII) 2, 199-212. ISSN 1810-2174

Akhtar, S., Javed, B., Maryam, A., & Sadia, H. (2012). Relationship between financial leverage and financial performance: Evidence from fuel & energy sector of Pakistan. European Journal of Business and Management, (4) 11, 7-17. ISSN 2222-1905 (Paper) ISSN 2222-2839 (Online)

Arso, T. (2021). Finansal performansın entropi tabanlı ARAS yöntemi ile değerlendirilmesi: BİST elektrik, gaz ve buhar sektöründeki işletmeler üzerine bir uygulama. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 39(1), 15-32. DOI: 10.17065/huniibf.740393

Bağcı, H., Yüksel Yığıter, Ş. (2019), "BİST'de Yer Alan Enerji Şirketlerinin Finansal Performansının SD ve WASPAS Yöntemleriyle Ölçülmesi", Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9;18, 877-898.

Çiftçi, H. N. & Yıldırım, B. F. (2020). Bist Enerji Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının İncelenmesi: Gri Sayılara Dayalı Zaman Kesiti Örneği . Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi , 22 (3) , 384-404 . DOI: 10.31460/mbdd.723322

Dadelo, S., Turskis, Z., Zavadskas, E. K., & Dadeliene, R. (2012). Multiple Criteria Assessment Of Elite Security Personal On The Basis Of ARAS And Expert Methods. Economic Computation And Economic Cybernetics Studies And Research, 46(4), 65-88.

Deng, J. (1989), "Introduction to Grey System Theory", The Journal of Grey System, 1(1), 1-24.

Fan, L.W., Pan, S.J., Liu, G.Q., & Zhou, P. (2017). Does energy efficiency affect financial performance? Evidence from Chinese energy-intensive firms. Journal of Cleaner Production, (151), 53-59. doi: 10.1016/j.jclepro.2017.03.044

Hsu, C. I., Wen, Y. H. (2000), "Application of Grey Theory and Multi Objective Programming towards Airline Network Design", European Journal of Operational Research, 127(1), 44-68.

İskenderoğlu Ö., Karadeniz, E. ve Ayyıldız, N. 2015. Enerji Sektörünün Finansal Analizi: Türkiye ve Avrupa Enerji Sektörü Karşılaştırması, İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 3(3), 86-97.

Karcıoğlu, R. , Yalçın, S. & Gültekin, Ö. F. (2020). Sezgisel Bulanık Mantık ve Entropi Tabanlı Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Finansal Performans Analizi: BİST'de İşlem Gören Enerji Şirketleri Üzerine Bir Uygulama . MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi , 9 (1) , 360-372 . DOI: 10.33206/mjss.535211

Yaşar, A. & Terzioğlu, M.,K.(2022). Financial Performance Analysis of Enterprises In The Energy Sector with The Entropy Based Aras and GRI Method. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 4(3), 145-159. doi: bilturk.1131295

Lee, P. T. W., Lin, C. W., Shin, S. H., (2012), "A Comparative Study on Financial Positions of Shipping Companies in Taiwan and Korea using Entropy and Grey Relation Analysis", Expert Systems with Applications 39(5), 5649–5657.

Metin S., Yaman, S. ve Kormaz, T. 2017. Finansal Performansın TOPSIS ve MOORA Yöntemleri İle Belirlenmesi: BIST Enerji Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 371-394.

Özdemir, A. İ., Deste, M. (2009). Gri ilişkisel analiz ile çok kriterli tedarikçi seçimi: Otomotiv Sektöründe bir uygulama. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 38(2), 147-156.

Sakarya, Ş. Ve Yıldırım, H. (2016), "Borsa İstanbul'da İşlem Gören Enerji Şirketlerinin Finansal Performansları İle Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi", Journal of Economics, Finance and Accounting, S. 3; 1, 17-88.

Terzioğlu, M. K. , Kurt, E. S. , Yaşar, A. & Köken, M. (2022). BİST100-Enerji Sektörü Finansal Performansı: SWARA-VIKOR ve SWARA-WASPAS . Alanya Akademik Bakış , 6 (2) , 2439-2455 . DOI: 10.29023/alanyaakademik.1079820

Tezergil, S. A. (2016). Vikor Yöntemi ile Türk Bankacılık Sektörünün Performans Analizi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 38(1), 357-373.

Wu, J., Sun, J., Liang, L., Zha Y. (2011). Determination Of Weights For Ultimate Cross Efficiency Using Shannon Entropy. Expert Systems With Applications, 38 (5): 5162-5165.

Zavadskas, E. K., Turskis, Z. (2010). A New Additive Ratio Assessment Method In Multicriteria Decision-Making. Technological and Economic Development of Economy, 16(2), 159-172.

An Evaluation on The Turkish Feminism Movement: “National Sensitivities” and “Successful Women”

Emel Çokoğullar Bozaslan^a,

^a Dumlupınar University, Turkey, emel.cokogullar@dpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9975-1618>

ARTICLE INFO

Research Article

2022, Vol. 4(3), 160-179

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 30.06.2022

Revised: 22.07.2022

Accepted: 22.07.2022

Available Online: 31.07.2022

JEL Code: B50, B54, B59

Keywords: feminism, Turkish feminism movement, Turkish woman.

Anahtar Kelimeler: feminizm, Türk feminizm hareketi, Türk kadını.

An Evaluation on The Turkish Feminism Movement: “National Sensitivities” and “Successful Women” Abstract

The Turkish feminism movement emerged with a manifesto published in April 2021 and organized its defenses on social media. It has been claimed that the Turkish feminism movement was started for women's struggle for equality and freedom. It has been stated that it is aimed to eliminate the problems that continue to exist in Turkey and cause false perceptions to settle. It has been mentioned that these problems are caused by the manipulation of groups that are members or sympathizers of a terrorist organization and that this manipulation gains a more radical character with each passing day. The idea that women have problems arising from being a woman, especially inequality and discrimination, and that these problems can be solved by taking inspiration from Turkish history comes to the fore. For this reason, attention is drawn to the achievements of women who stand out and are the first in Turkish history. The Turkish emphasis is not an effort to strengthen the nationalist ideological background; it is emphasized the bond of citizenship. In this study, the main arguments of the Turkish feminism movement, which is a fairly new formation, are discussed and an analysis is made on the topics of which arguments the movement uses while reinforcing these arguments and what kind of perspective it develops on gender roles. The discursive framework that is tried to be created about Turkishness and Turkish womanhood is defined; how the bond that was tried to be established between the Ottoman women's movement and the Kemalist women's movement found its place within this framework is among the questions whose answers are sought throughout the study. In accordance with the purpose of the study, the statements and shares of the Turkish feminism movement on social media, as well as the statements and interviews of the founding members, constitute the data area of the study.

Türk Feminizm Hareketi Üzerine Bir Değerlendirme: “Milli Hassasiyetler” ve “Başarılı Kadınlar” Öz

Türk feminizm hareketi, Nisan 2021’de yayımlanan bir manifesto ile ortaya çıkmış ve sosyal medyada örgütlenerek savunularını ilan etmiştir. Kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesi için Türk feminizm hareketinin başlatıldığı ileri sürülmüştür. Türkiye’de varlığını sürdüren ve yanlış algıların yerleşmesine neden olan sorunların ortadan kaldırılmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Bu sorunların da terör örgütü üyesi ya da sempatzanı olan grupların manipülasyonundan kaynaklandığından ve bu manipülasyonun, her geçen gün çok daha radikal bir karakter kazandığından bahsedilmiştir. Başta eşitsizlik ve ayrımcılık olmak üzere, kadınların kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarının var olduğu ve bu sorunların da Türk tarihinden alınan ilham göz önünde bulundurularak çözülebileceği düşüncesi öne çıkmaktadır. Bu nedenle de Türk tarihinde öne çıkan ve ilk olma özelliği taşıyan kadınların başarılarına dikkat çekilmektedir. Türk vurgusunun da milliyetçi ideolojik arka planı güçlendirme çabasını değil; vatandaşlık bağına yansıttığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmada da oldukça yeni bir oluşum olan Türk feminizm hareketinin temel savları ele alınmakta, hareketin bu savlarını güçlendirirken hangi argümanları kullandığı ve toplumsal cinsiyet rollerine dair ne tür bir perspektif geliştirdiği başlıkları üzerinden bir analiz yapılmaya çalışılmaktadır. Türklükle ve Türk kadınlığı ile ilgili oluşturulmaya çalışılan söylemsel çerçeve tanımlanmakta; Osmanlı kadın hareketi ve Kemalist kadın hareketi arasında kurulmaya çalışılan bağın, bu çerçevede içerisinde kendisine nasıl yer bulduğu yine çalışma boyunca aranan sorular arasında yer almaktadır. Çalışmanın amacıyla uygunluk içerisinde olacak şekilde de Türk feminizm hareketinin sosyal medyada yaptıkları açıklama ve paylaşımlarını yanı sıra özellikle kurucu üyelerin demeçleri ve verdikleri röportajlar, çalışmanın veri alanını oluşturmaktadır.

To cite this document: Bozaslan,Ç.,E.(2022). Türk Feminizm Hareketi Üzerine Bir Değerlendirme: “Milli Hassasiyetler” ve “Başarılı Kadınlar”. BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 4(3), 160-179. doi: bilturk.1138316

1. Giriş

En genel ifadeyle ve oldukça temel olan tanımlamayla feminizm, kadınların özgürlük ve hak talebi mücadelesine odaklanmaktadır. Kadınların siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda karşı karşıya kaldıkları ezilmişlik ve eşitsizlik sarmalının sorunsallaştırılması gerektiği savunu ile ortaya çıkan eylemsellik anlatılmaya çalışılmaktadır. Eşitsizliğin, baskımanın ve ikincilleştirmenin tüm boyutlarına yönelen bir karşı duruşun ifadesinden bahsedilmektedir aslında. Kökenler, bağlar, ilişkiler, ekonomi-politik, toplumsal doku, geleneksel örüntüler ve daha birçok farklı etken ve değişken feminizmin, kadın tarihini incelerken baktığı ve araştırdığı başlıca konular olmaktadır. Bu süreçte de bir hayli karmaşık ve birbirine geçmiş yapısal unsurlarla ve “doğal” olarak sunulan kurgulamalarla karşılaşmaktadır. Kötücül bakış açıları, önyargılar, ötekileştirmeye eğilimli yaklaşım tarzları feminist mücadelenin önündeki temel engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Feminizme dair ilk denebilecek eylemi, sözü, yazıyı ve direnişi nerede bulabildiğimiz sorusuna gelince ise Mary Wollstonecraft’ın 1792’de yayınladığı *Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi* adını taşıyan çalışması öncelikle akla gelen olmaktadır. Wollstonecraft, kadınlara uygulanan ayrımcılık eleştirisi yapmakta ve bu ayrımcılık nedeniyle kadınların karşı karşıya kaldığı sorunların temeline dair bir analiz geliştirmektedir. Bu analiz eşliğinde eleştirinin kurulduğu zemin, feminizmin tarihsel gelişim süreci izlenirken öncelikle Wollstonecraft’ın düşüncelerine bakmayı âdeta zorunlu kılmaktadır. Zira feminist bilincin ilk denebilecek izlerinin görülebildiği bu çalışmadan sonra feminizmin “dalga”lar şeklinde gelişme süreci başlamaktadır. Birinci dalga daha ziyade oy, mülkiyet ve eğitim hakkı gibi taleplere odaklanırken; ikinci dalga, özel alan üzerinde durmakta ve özel alanın politik olduğu sloganıla burada yaşanan baskı ve eşitsizliğe dikkat çekmektedir. Üçüncü dalga ise ikinci dalgayı eleştirerek ortaya çıkmış ve kadınların birbirlerinden farklı olduklarını anlatmaya çalışmıştır.

Feminizmin tarihsel süreç içerisinde ele aldığı konular ve çözüm önerileri farklılaşmakla birlikte “kadınların, kadın olmaktan” kaynaklanan sorunlarının ortadan kaldırılması gerektiği fikri her siyasal koşulda savunulmaya devam etmektedir. Feminizm, öncelikle evrensel vurgularla gelmekte ve kadınları bölmeden mücadelenin vazgeçilmez oluşunu anlatmaktadır. Başka bir ifadeyle, feminizmin özünde erkek egemenliği başta olmak üzere kadınları baskılayan, kontrol eden ve tahakküm altına alan her şeyle topyekün bir mücadele yer almaktadır. Günümüzde parçalı ve yer yer karmaşık bir görüntü ortaya çıksa da bu görüntünün, feminizmin temelde ne ile ilgilendiği gerçeği üzerine düşünmeyi gerektirecek boyutlarda sorunlar oluşturduğunu söyleyebilmek pek de mümkün değildir. Cinsiyete dayalı ayrımcılık ve özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliği, teorik ve pratik feminizmin en temel konuları arasında yer almaya devam etmektedir. Feminizm, kadının baskılanmasını ve haklarının erkek egemenliği gölgesinde bırakılarak ikincilleştirilmesini sorunsallaştırarak zaman kaybetmeden pratiğe yönelmektedir.

Bu pratiğe yönelme ya da içkin eleştirinin önemi, neredeyse tartışma kabul etmeyecek düzeydedir; çünkü yalnızca politik ve akademik düzeyde ilerlemeyen bu meydan okuma, aynı zamanda topluma, kişisel ve mahremiyetle şekillenen inançlara, düşünme biçimlerine de bir meydan okumadır (Vincent, 2006, s. 271-272). Feminizm, kadınların yaşadığı baskıyı, ikincil olma durumunu ve sömürüyü sorunsallaştırırken; modernitenin beraberinde getirdiği siyasal, toplumsal ve ekonomik etkenleri de göz önünde bulundurarak bir tespit ve analiz geliştirmeye çalışmaktadır. Bu etkenler, tüm dünyada yeni bir dönemi başlatmış ve modernleşme sürecinin başladığı toplumsal yapılar, bu etkenlerin yasal düzenlemelerin konusu olmasıyla birlikte bambaşka bir ivme kazanmıştır. Milliyetçi ideolojinin etkisiyle güçlenen ulus-devletleşme süreçleri, milli kimliğe dair ortaya çıkan sorunlarla karşılaşmıştır. Kadınlık ve erkeklik rolleri, milliyetçi tezlerle âdeta yeniden belirlenmiştir. Feminist hareket de bu süreçlerde çok temel olarak, kadınların haklarının genişletilmesini, kamusal alanda yer alabilmelerinin ve özgürlüklerini elde edebilmelerinin sağlanmasını talep eden bir söylem geliştirmiştir. Ancak tabii ki siyasal ve toplumsal özellikler, feminist mücadelenin seyrini ve yönünü büyük ölçüde etkilemiştir.

Ulus-devlet inşa süreçleri ve modernleşme dinamikleri, toplumların yapısal özellikleri itibariyle farklı bir seyir izlemekte ve tüm farklılıklara rağmen yine de öncelikle siyasal bir değişimden bahsetmek gerekmektedir. Milliyetçi ideolojiler de pek çok siyaset bilimcinin bahsettiği üzere, ulus-devletin inşasında ve millet kimliğinin yaratılmasında öne çıkmaktadır. Topyekün bir dizayn çabası olarak da değerlendirilebilen bu süreçte, birçok öge radikal bir değişime uğrayabildiği gibi sistem dışına gönderilenler de bulunmaktadır. Milli kimliğin nasıl oluşturulacağı, hangi özelliklerden yararlanılacağı ve “öteki” üzerine kurulan varsayımların meşru gerekçelerinin dayanaklarının referanslarının nelerden oluşacağı şeklinde sıralanabilecek bir dizi soru, ulus-devletleşme sürecini şekillendirmektedir. Bu aşamada öne çıkan asıl önemli nokta da kadın ve erkek rol ve görevlerine dair olmaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkeklik rol ve görevlerine odaklanmakta; gündelik hayat başta olmak üzere kamusal ve özel alanın pratiklerini de düzenlemektedir. Bu düzenleme de yaşamın neredeyse bütününe hakim olmaya çalışan bir süreci imlemektedir. Erkek egemen yapının kuşatıcı ve baskılayıcı unsurları, cinsiyetler arası eşitsiz ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmakta ve kadının yaşam alanı tüm boyutlarıyla kontrol altına alınmaktadır. Kadın bedeni ve emeği, toplumsal cinsiyet rollerinin hiyerarşik karakteriyle ataerkinin gölgesindedir ve sömürüye oldukça açıktır. Feminizmin özellikle son dönemdeki eylemselliği de bu gölgede kalmışlık durumuna ve sömürüye karşı bir mücadeleyle şekillenmektedir. Bu süreçte birbirinden farklı sorunlar da ortaya çıkmakta ve bu çok temel mücadelenin seyrine ve yöntemlerine dair kaotik unsurlar da tanımlanmaktadır. Karmaşa, eklektizm ya da birbiriyle çelişen kavramları yan yana getirme çabasının neden olduğu yeni sorun alanları ortaya çıkmaktadır.¹ Örneğin

¹ Judith Butler, feminizmin günümüzde yaşadığı çok temel bir soruna dikkat çekmektedir. Farklı görüntülerin ortaya çıktığı ve karmaşanın belirginleştiği bir durumdan bahsetmekte ve Alev Özkazanç'ın değindiği üzere, bu saptama için

günümüzde milliyetçilik ve feminizmin yan yana nasıl kurgulandığı ve ortak hareket alanının hangi temel parametreler eşliğinde belirlendiği, bu sorun alanları arasında sayılabilecek güce sahip görünmektedir. Aileyi, milli ve dini değerleri merkeze alarak ilerleyen küresel sağ hareketlerin güçlendiği görülmekte ve “yeni küresel sağ” olarak adlandırılabilir bu hareketleri birleştiren nokta da feminizme karşı çıkmak şeklinde ortaya çıkmaktadır (Ecevit, 2021). Feminizm karşıtlığı ya da feminizme içkin temel tezlerin reddiyesi üzerinden geliştiği görülen ideolojik duruşlarla karşılaşmaktadır. Bazı Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere, yerel ve özgün koşullara vurgu, geleneksel değerlere övgü ve ailenin korunmasının odak noktası haline getirilmesi politik tavrının yansımaları belirginlik kazanmaktadır. Bu tartışmalar sürerken ve henüz tam karşılığı da yanıt bulamamışken; Türkiye’de gelişen Türk feminizm hareketini bu tartışmalar eşliğinde değerlendirmek ve argümanlarını incelemek önemli görünmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada, Aralık 2020’de bir okuma grubu olarak ortaya çıktığı ve hükümetin, İstanbul Sözleşmesi’nin feshedilmesiyle aktif bir feminizm topluluğu haline geldiği belirtilen (Hilal Gül ile Türk Feminizm Hareketi Üzerine, <https://thinpo.com/hilal-gul-ile-turk-feminizm-hareketi-uzerine/>) Türk feminizm hareketi ele alınmaya çalışılmaktadır. Nisan 2021’de manifesto yayımlayan Türk feminizm hareketinin temel amacının ne olduğu, kendisini farklılaştırırken hangi argümanları geliştirdiği, herhangi bir siyasi parti ya da siyasi parti dışında başka bir örgütlenme tarafından desteklenip desteklenmediği soruları üzerine odaklanılmaktadır. Sosyal medya üzerinden başladığı görülen bu hareketin, kurucularının ve öne çıkan isimlerinin kadın sorunu tanımlamalarının çerçevesini oluşturan konuların neler olduğu ve “milli hassasiyetler” söyleminin hareketin neresinde durduğu incelenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle de öncelikle milliyetçi ideolojinin kendine yer açmaya çalışırken kadın, aile ve cinsiyet rollerine dair oluşturduğu söylemin ve feminizmin, milliyetçi ideolojiyle tarihsel tecrübesinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

2.Türkiye’de Yükselen Milliyetçilik ve Feminizm

Milliyetçilik, milletin üstünlüğünü inşa ederken; karşısında yer alanın ise “öteki”liğini inşa ederek varolmaktadır. Bu çok bilinen ve tanınan tanımıyla milliyetçilik, 19. yüzyılın sonlarından ve 20. yüzyılın başlarından itibaren modernleşme sürecini başlatan toplumların ulus-devlet inşa süreçlerinde işlerlik kazanan bir ideoloji olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Türkiye’de de Osmanlı son döneminden itibaren izlenebilecek bir modernleşme sürecinden bahsedebilmek mümkündür ve bu süreçle birlikte milliyetçi ayaklanmaların güçlendiği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından ise 1923’te Cumhuriyet’in ilan edilmesiyle kurulan yeni devletin, açık bir şekilde

Butler’in perspektifine sahip olmak gerekmiyorsa da, Butler’in bu kriz saptaması oldukça özgündür ve Özkazanç’a göre, “sadece bir kriz saptaması yapmanın ötesine geçerek feminizmi tam da böyle bir içkin krizle tanımlamak eğilimindedir.” Alev Özkazanç, “Butler’in Feminizmi: Siyasi bir Okuma için Klavuz”, *Mülkiye Dergisi*, 37(4), s. 120.

milliyetçilikle şekillenen yasal düzenlemeleriyle karşılaşılmaktadır. Kadınlar da bu yasal düzenlemelerden doğrudan etkilenmişler ve kendilerini, her açıdan bir dönüşümün içerisinde bulmakta gecikmemişlerdir. Birçok feminist kuramcının da farklı açılardan ele alarak tartışmaya açtığı üzere, Cumhuriyet’in yaratmaya çalıştığı “yeni kadın” kimliği, başlangıçta geçmişten kopuşun önemli göstergelerinden biri olmuştur.² Modernleşme âdeti kadın bedeni ile somutlaşmış ve gözle görülür olmuştur. Bu kadınlar ki hem yeni rejimin ilanını tüm dünyaya haykırmışlar hem de bu yeni rejimde, yeni görev ve rollerine göre hareket etmeleri gerektiğini kısa sürede öğrenmişlerdir. Osmanlı’da dinin kendilerine verdiği kutsallık, Cumhuriyet ile birlikte bir değişime uğramış ve laik bir söyleme kavuşmuştur.³ Kadın yine “kutsal bir varlık” olarak görülmüş; ama bu kez kutsallığını “Türk anası” olma özelliğinden almaya başlamıştır. Dünyaya yeni gelmiş bir bebeği yetiştirmek ve bu bebeğin kendi yaşamına devam edebilmesi için onu gerekli olgunluğa eriştirmek, bu “yeni kadın”ın en temel görevlerinden biri olmuştur. Zira bu yeni rejimin onun azimli çalışmaları ile başarıya ulaşacağı ve ebedi olacağı vurgulanmıştır. “Modern aile” ve “yeni kadın” yaratma amacının öncelendiği ve genellikle de değinildiği üzere, kadınların toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu davranış kodlarıyla belirlenen yaşam pratikleriyle varlıklarını sürdürmelerinin önemsendiği bir dönemin başlaması söz konusu bu yasal düzenlemelerin amacını oluşturmuştur.⁴ Aslında bu amaç, ulus-devletleşme sürecini başlatan toplumların milliyetçi politikalarının tümünde ortaklaşma göstermiştir. Milliyetçi ideoloji, milletlerin yeniden üretiminde kadınlara büyük misyon yüklemekte ve ileri sürülenin aksine entelijans değil; kadınların bu süreçteki rolü çok önemli olmaktadır (Yuval-Davis, 2016, s. 18-20). Nitekim milliyetçi ideolojinin, milleti yaratırken ya da yeniden oluştururken bakacağı ve dokunacağı yerler bellidir. Kadın ve aile de tabii ki önceliklidir ve hiçbir detayın gözden kaçmasına fırsat vermeden özenle yaklaşılacak konuların başında gelmektedir. Başka bir ifadeyle, milliyetçilik, kadına ve toplumsal cinsiyet rollerine dair geniş bir beklentiler alanı eşliğinde söylemlerini oluşturmaktadır. Kadının en

² “Yeni kadın” kimliği ve Cumhuriyet’in kadın politikaları ile ilgili ayrıca bkz. Şirin Tekeli, “Kadın”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 5. Cilt*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985; Ayşe Saktanber, “Kemalist Kadın Hakları Söylemi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm Cilt 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004; Ayşe Durakbaşa, “Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu,” *Tarih ve Toplum*, Sayı 51, 1988; Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1982; Nilüfer Göle, *Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul, 1991; Ayşe Durakbaşa, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004; Yeşim Arat, “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”, Der. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998; Ayça Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 44, Güz 2009; Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

³ Nitekim yeni rejimle bundan sonra birbirlerinin geleceğini güvenceleyen bir ilişkinin parçalarını oluşturmuşlardır. Rejimin herhangi bir tehlike ile karşılaşmasının en başta kadının yaşamını alt üst edeceği ve hiç arzu edilmeyen şeylerin yaşanmasına neden olacağı vurgulanmıştır. En büyük tehdidin de medeniyete engel olduğu düşünülen dinî hareketlerden ve onların önderlerinden geleceği Cumhuriyet’in kurucu kadroları tarafından her fırsatta dile getirilmiştir. Laikliğin herhangi bir tehlike ile karşılaşmasının ya da zarar görmesinin, kadınların sahip oldukları hak ve özgürlüklerini ellerinden alacağı ve onları yeniden esaret zincirine dahil edeceği rejimin üstü örtük ama bir o kadar da en güçlü söylemi olmuştur.

⁴ Bu konuda bkz. Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti, Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

temel rolü ve görevi, annelik ve dolayısıyla milletin gelecekteki varlığının güvencesi olarak imlenen yeni neslin yetiştirilmesi olarak belirlenmektedir. Ancak bu roller ve görevler, kadının özgürleşmesi ve kamusal alanda var olabilmesi açısından kısıtlayıcı ve engelleyici karaktere sahiptir; çünkü erkeği öncelemekte ve erkeğin gücüne odaklanmaktadır. Kadın, erkeğin arkasında, erkeğin dilinde ve kararlarında belirlenmekte ve dışarıda-içeride olma durumu da yine benzer bir erkek denetimine bağlı kılınmaktadır. Milliyetçilik, bu denetim ve hiyerarşik ilişkiyi de kurtuluş ve kurtarma ile gerekçelendirerek meşruiyet kurmaya çalışmaktadır. Bu noktadan itibaren de artık “kadın özne”den bahsedebilmek pek mümkün olmamaktadır. Tanıl Bora (2005, s. 271), bu durumu “milliyetçi söylem kadın-öznenen doğru ve kadın-özne varsayarak konuşmaz; kadınlar hakkında, kadınlara hitaben, erkek-biz’den konuşur” diyerek özetlemeye çalışmaktadır.

Ulus-devlet inşa süreçlerinde kadınların rol ve görevleri, milliyetçi ideolojinin her defasında yeniden baktığı ve genişleterek toplumsal alana nüfuz araçlarından biri olarak etkin bir şekilde başvurduğu konular arasında yer almaktadır. Ancak bu başvuru, dönemsel koşullar itibariyle genel olarak değinildiği üzere, yeni neslin her açıdan üretimi esasına dayanmaktadır. Serpil Sancar (2017, s. 74) da milliyetçilik ve feminizm arasındaki en çatışmalı ve geçişken ilişkinin, aynı anda hem modernleşme süreci yaşayan hem de sömürgeleşmeye karşı mücadelesini sürdüren ulus-devlet inşa süreçlerinde yaşandığını ileri sürmekte ve örneğin Hindistan ve Türkiye gibi ülkelerde, kadınların modernliğin sembolü ve evde de geleneğin taşıyıcısı olarak ulus inşa sürecine katıldıklarından bahsetmektedir. Dolayısıyla da kadınlar, bu tür ülkelerde siyasal çatışmalar ve savaşlar yoluyla belirli ve sınırlı alanlarda ulus inşa sürecinin müttefiki olabilmektedirler (Sancar, 2017, s. 74). Alanın oldukça sınırlı ve belirli olabilmesi ve bu müttefikliğin de savaş ve çatışma ortamının koşulları altında kabul edilebilir olması, kadın hak ve özgürlükleri açısından başlangıçta önemli gelişmeler yaşanmasını sağlıyor gibi görünse de inşa sürecinin nispeten tamamlandığı anlardan itibaren kamusal alan yeniden erkek aktörlere bırakılmaktadır.

“Erkek-biz”, milliyetçiliğin ve dolayısıyla sağ iktidarların yükselişe geçtiği hemen her dönemde çok daha güçlü bir tonda ortaya çıkmakta; devlet-millet kutsiyetinde kadınlık ve erkeklik kalıplarına dair baskı unsurları belirginleşmektedir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonlarına yaklaştığımız günümüzde de dünyada yükselen sağ hareketlerle karşılaşmakta; otoriter ve muhafazakâr siyasal eğilimler, kadın politikalarını belirlerken daha aile odaklı olmakta ve kadının anneliğini yüceltmektedir. Türkiye’de de son dönemlerde, yükselen bir milliyetçilik dalgası ile karşılaşmakta ve bu dalganın, siyasal iktidarın söylemleriyle daha da güçlenmeye başladığı görülmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde, AK Parti Hükümetleri’nin milliyetçi vurguları ve açıklamaları öne çıkmakta ve öyle ki muhalefet dahi milliyetçiliğe yakınlık ve uzaklık dereceleri nispetinde eleştirilmekte ya da değerlendirilmektedir. *Bora’ya göre (2010, s. 150), Türkiye’de son zamanlarda*

“milliyetçi hezeyan” ile karşılaşılmakta; herkesten öncelikle milliyetçi olduğunu belirtmesi istenmekte ve devam eden cümlelerin de bu “sadakat bildirimini”nden sonra aslında pek de bir önemi kalmamaktadır. Bora (2010, s. 150), bu “milliyetçi hezeyan”ın herhangi bir konunun kendi bağlamı içerisinde düşünme ve tartışma yeteneğini zaafa uğrattığından bahsetmekte ve bu durumun hem doğrudan nedeni hem de sonucunun, politika alanının daraltılması, aslında politikanın iptal edilmesi olduğunu ileri sürmektedir. Politika alanının bu şekilde daraltılması ve aslında iptal edilmesi de “tüm meseleleri milli mesele-milli dava olarak kodlayıp tartışmasız hale getirmekte ya da milliyetçi sadakat yükümlülükleriyle paralize ederek, esasen herhangi bir şeyin politik olarak müzakere edilmesine imkan tanımamakta.”

Türk feminizm hareketinde de bu yükselen milliyetçilik dalgasına eşlik etme durumunun ve kadın sorunlarını millileştirme çabasının ortaya çıktığını söyleyebilmek mümkün görünmektedir. Bu millileştirme çabası ve kadın sorunlarının özgün birtakım koşullarla birlikte değerlendirilmesi, kadınların hak ve özgürlük mücadelesinde ilerlemenin sınırlı kalmasına neden olabilecek sonuçlar yaratabilmektedir. Oysaki kadınlar, tarih boyunca kadın oldukları için ikincilleştirilmiş, sömürülmüş ve ev içine çekilmeye çalışılmışlardır. Günümüzde de durum aslında çok farklı değildir ve kadınlar, yine benzer baskı ve şiddet unsurları ile yaşamaya zorlanmaktadırlar. Feminizmin teorik ve pratik gelişiminde de mevcut durumun belirleyici olduğu görülmekte ve âdeta temel sorunların türevleri ile karşılaşmaya devam edilmektedir. Milliyetçi söylem de cinsiyet rollerini önceleyerek ve kadının aile içerisindeki yerini özel kılarak kadın sorunlarının çözümünü bir bakıma olumsuz etkilemektedir. Başka bir deyişle, milliyetçi vurgular, kadınların yıllardır devam eden mücadelesi üzerinde ayrıştırıcı ve dışlayıcı etkiler yaratma potansiyeline sahiptir ve bu da aslında yine kadınlar aleyhine işleyen bir sürece evrilmeyi de beraberinde getirebilmektedir. Temel olarak değinmek gerekirse, feminizm evrensel ilkelere dayanmakta, bu ilkeleri kadının eşitlik ve özgürlük mücadelesinde kriter olarak belirlemekte ve dolayısıyla mücadele yöntemleri ve amaçları da bu ilke ve kriterler esasında şekillenmektedir. Bu nedenle de feminizmi, belli bir sınıfa ya da etnik kimliğe sahip kadınların sorunları ekseninde her defasında yeniden tanımlamaya çalışmak ve bu tanımlama esnasında da spesifik kadınlık deneyimlerine odaklanmak, çatışma unsurlarının kadınlar aleyhine güç kazanmasına neden olabilmektedir. Erkek egemen yapı, oluşan bu zafiyet ve çatışma ortamlarında kriz oluşturan yanlarıyla ilgili çözüm yöntemlerini etkin bir şekilde işletebilmekte ve kamusal ve siyasal olana dair belirlenimlerde erilliğin yeniden üretimini sağlayabilmektedir.

3.Türk Feminizm Hareketi'nin Ortaya Çıkışı, Amacı ve “Türk Kadını” Algısı

Feminist kuramın ortaya çıkış gerekçesi, Marksist kuramın, kadın emeğini ve yine kadının karşılıksız ev içi emeğini sorunsallaştırmamış olması olmuştur (Sancar, 2009, s. 246). Marksist kuramın kadın emeğine karşı bu körlüğünün sonucu da 1970'lerde feminist kuramın özel alana bakmasını ve özel alanda yaşanan kadınlık deneyimlerini

inceleyerek erkek egemenliğine dair tezler üretmesini sağlamıştır (Sancar, 2009, s. 246-247). Kadının ev içi emeği, özel alan, özel alanda karşımıza çıkan aşk, cinsellik, annelik vb. şeklinde birçok farklı analiz noktası, feminist kuramın tartışma konuları arasındaki yerini almaya başlamış ve o güne kadar neredeyse hiç değinilmemiş başlıklar gündeme taşınmıştır. Böylece Marksist kuramın bıraktığı boşluk ya da genellikle ifade edildiği tarzıyla “körlük”, kuramsal çerçevenin ana hatlarını belirlemiştir. Özel alan ve kamusal alan tartışmaları, şiddet, militarizm-erkek egemenliği ilişkisi ve toplumsal cinsiyet rolleri, feminist kuramın ve örgütlerin temel meseleleri olarak ele alınmıştır. 1970’lerden günümüze kadar ulaşan süreçte, kadın sorunlarının ve çözüm yollarının incelendiği, kapsamlı bir feminist literatür ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de dönemsel koşullar itibarıyla farklı kadın grupları, özellikle kimlik politikalarının öne çıktığı zamanlarda örgütlenme sürecini başlatmışlar ve taleplerini dile getirmişlerdir. Ancak bu kadın gruplarını ya da zaman zaman ortaya çıkan kadın hareketliliklerini, feminist mücadelenin öze ait olan dokusuna yerleştirme çabası çoğunlukla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başlatılan hareketlilik ya da eylemsellik, söz konusu grup açısından önemli bir çözüm arayışı gayreti olarak değerlendirilebilecek niteliklere sahip olsa da teorik ve pratik arasında gözle görülür hale gelen çatışma, bu kadın tecrübelerinin genellikle farklı politik açmazların gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Örneğin İslamcı kadınlar tarafından yürütülen mücadele, hem çatışmanın hem de açmazın yaşandığı hareketlerden biri olmuştur. Nisan 2021’de sosyal medyada yayımlanan bir manifestoyla ortaya çıkan Türk feminizm hareketi de “Türk” vurgusu ile söylemlerini geliştirmekte ve bölücü terör örgütü karşıtlığının, hareketin temel savunularından biri olduğunu ortaya koymaktadır. “Milli hassasiyetleri olan kadınlar”ın bir araya gelmesiyle oluştuğu oldukça açık bir şekilde belirtilmekte ve milli hassasiyetlerin yanında “bağımsız” ve “akılcı” kadınlar tanımı da yapılmaktadır. Milli hassasiyetlerin âdeta ön ve en temel koşul olarak vurgulandığı görülmekte ve bu noktada bir diğer vurgunun bağımsız ve akılcı üzerine olması, mesafe konan ya da hata olduğu düşünülen söylemlere ve örgütlenmelere yönelik mesaj gönderme amacı olarak da okunabilmektedir (Türk Feminizm Hareketi kurucularından Hilal Gül ile söyleşi: “Milli hassasiyetleri olan kadınlar olarak böyle bir hareket başlattık”, <https://medyascope.tv/2021/05/18/turk-feminizm-hareketi-kurucularindan-hilal-gul-ile-soylesi-milli-hassasiyetleri-olan-kadınlar-olarak-boyle-bir-hareket-baslattik/>). Nitekim Türkiye’de feminist hareketin, bazı kadın örgütleri tarafından terör örgütlerinin bir “maşa”sı olarak teröristleri anmak için kullanıldığı ileri sürülmektedir (Türk Feminizm Hareketi hakkında bilinmeyenler, kurucu üyeden Aykırı’ya özel açıklamalar, <https://www.aykiri.com.tr/turk-feminizm-hareketi-hakinda-bilinmeyenler-kurucu-uyeden-aykiri-ya-ozel-aciklamalar/11187/>). Bu nedenle de farklı bir yol izleme amacı ile hareket edildiği, toplumda halihazırda süren kadın sorunlarının, hak ihlallerinin, mağduriyetlerin, cinayetlerin ve daha birçok baskılama biçimlerinin ortadan kaldırılması için yürütülen

mücadelenin ortasında terör propagandasının olmaması gerektiği belirtilmektedir (Türk Feminizm Hareketi hakkında bilinmeyenler, kurucu üyeden Aykırı'ya özel açıklamalar, <https://www.aykiri.com.tr/turk-feminizm-hareketi-hakkinda-bilinmeyenler-kurucu-uyeden-aykiri-ya-ozel-aciklamalar/11187/>):

Kadın cinayetleri için yürüyorsunuz, Sakine Cansız için sloganlar atılıyor. Biz bu durumdan rahatsız olduğumuz için farklı bir yol çizmek istedik. Terörün bulaşmadığı ve gerçekten bu memleketin kadınları için uğraşacak bir hareketiz.

Türk feminizm hareketinin asıl olarak üzerinde durduğu nokta, terör örgütü ile herhangi bir şekilde bağı olan ya da geçmişte bu bağı sahip olan kadınlarla kadın hak ve özgürlükleri için mücadele etmenin mümkün olmayacağıdır. Bu nedenle de hareketin kurucularından Hilal Gül, Türk feminizm hareketinin misyonunu “kadın – erkek eşitliğini her alanda sağlamak ve bunu hiçbir siyasi konunun uzantısı olmadan gerçekleştirebilmek” şeklinde açıklamaktadır (Hilal Gül ile Türk Feminizm Hareketi Üzerine, <https://thinpo.com/hilal-gul-ile-turk-feminizm-hareketi-uzerine/>). Türk feminizminin zaten geçmiş dönemlerde var olduğu ve bu nedenle de aslında şu an Türk feminizm hareketi olarak ortaya çıkışın temel amacının da bu geçmişte var olan Türk feminizmini günümüz koşullarıyla yeniden gözden geçirerek başta kadınlar olmak üzere ülkenin tümüne rehberlik olduğu belirtilmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgatürk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>).

“Türk” vurgusunun salt bir farklılık oluşturma amacı taşımadığı gibi dayanaksız bir şekilde de hareket edilmediği ileri sürülmektedir. “Türk feminizmi” kavramının Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı kitabında yer aldığı ve dolayısıyla da ayrılıkçı olmakla suçlanan bu hareketin fikren kökeninin yüz yıl öncesine götürülebilecek bir tarihi bulunduğu üzerinde durulmaktadır.⁵ Düşünsel alt yapısı Atatürk'e ve Gökalp'e dayandırılan Türk feminizmini diriltme görevini üstlendiğini açıklayan Türk feminizm hareketi, amacını da “kadın haklarının bölücü terör örgütlerinin maskesi haline getirildiği bu düzeni temelinden reddederek, Türk feminizmini diriltmek ve kadının sosyal hayata eşit ve aktif bir şekilde katılımını sağlamak” şeklinde ifade etmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgatürk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>).

Kadın örgütlerinin eylemlerinde terör örgütü mensuplarına yönelik bu şekilde bir övgünün, toplumsal açıdan feminizme bakışı olumsuz etkilediği ve feminizme yönelik önyargıların toplumda güçlendiği öne sürülmektedir. Türk toplumunun kadın haklarına duyarlı bir toplum olmasına rağmen, feminizm dendiğinde tedirginlikle bir geri çekiliş yaşanmasının nedeninin bu tür terör propagandaları olduğunu belirten Türk feminizm hareketinin kurucu üyelerinden Sinem Saka, terör örgütleri tarafından kullanılmadan kadın haklarını savunmak, toplumdaki feminizme dair bu önyargıları yıkmak ve Türk modernleşme tarihinde zaten var olan

⁵ Bkz. Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2019.

bir ekolü yeniden canlandırmak için farklı bir oluşuma gitme yolunun seçildiğini ifade etmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>). Nitekim hangi kadınların mirasının devralındığı açık bir şekilde belirtilmektedir (Türk Feminizm Hareketi hakkında bilinmeyenler, kurucu üyeden Aykırı'ya özel açıklamalar, <https://www.aykiri.com.tr/turk-feminizm-hareketi-hakinda-bilinmeyenler-kurucu-uyeden-aykiri-ya-ozel-aciklamalar/11187/>):

Biz Tanzimat dönemine kadar uzanan ve Cumhuriyet'le haklarına kavuşan kadın hareketinin mirasçıları olarak görüyoruz kendimizi. Bu isimler kendi dönemlerinde memleketin kadınları için çaba harcamış ve dönemlerinin sorunlarıyla ilgili seslerini çıkarmış kadınlar. Üstte saydığımız isimleri tekrar sayabiliriz: Nezihe Muhittin, Feride Tek, Fatma Aliye... Biz de onları örnek alıyoruz kendimize. Bu anlamda aydın Türk Kadınlarına çok iş düşüyor. Bizler de üstümüze düşeni en iyi şekilde yapmak için çaba sarf ediyoruz.

Feminizmi nasıl tanımladıklarına bakıldığında da feminizmin, öncelikle dönemin ihtiyaçlarına göre kendini yenileyen bir fikir hareketi olduğu belirtilmekte ve tek bir feminizmden bahsetmenin bilgisizlik ve cehalet göstergesi olduğu ileri sürülmektedir (Türk Feminizm Hareketi, <https://twitter.com/turkfeminizm/status/1378734846231601158/photo/1>).

Feminizmin evrenselliği ile ilgili olarak yöneltilen eleştiriler karşısında feminizmin kadın hak ve özgürlükleri konusunda bazı ortak amaçlarının olduğu belirtilmekte ancak uygulamada her toplumun, iç dinamiklerini göz önünde bulundurarak farklı yöntemlere başvurduklarından bahsedilmektedir. Bu noktada Kürt kadın hareketine yöneltilmeyen bu eleştirilerin neden Türk feminizm hareketine yöneltildiğine dair ortaya çıkan tutarsızlık da ayrıca eleştirilmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>). Bu noktada, Türkiye’de kadın hareketlerinin sol-sosyalist çevreler tarafından başlatıldığına yönelik bir itiraz da geliştirilmektedir. Feminizmin, Türkiye’de 1970’li ve 1980’li yıllarda ortaya çıkmaya başladığı düşüncesinin de tarihsel olarak yanılığa düşmek anlamına geldiği belirtilmekte ve Osmanlı kadın hareketi ile Cumhuriyet’in ilk yıllarında belirginleşen kadın mücadelesini yok saymanın mümkün olmadığı ileri sürülmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>). Ayrıca kadın mücadelesinde, Atatürk’ün kadınlar ve kadın hakları için attığı adımların yok sayılmasının ve bu mücadeleden Atatürk’ün çıkartılmasının ya da eleştirilmesinin kabul edilmesinin ülkenin kurucu değerlerine ve mazisine ihanet etmek anlamına geldiğinden bahsedilmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>).

[haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/](https://doi.org/10.1138316/28717/)).

Atatürk'ün kadınların hak ve özgürlük mücadelesinde rolünün yadsınmaması; aksine bu mücadelede öncelenmesi gerektiği düşüncesi oldukça belirgindir. Hatta Atatürk'ün öneminin vurgulanmasının, Kemalist kadın hareketinin söylemleriyle de uyum içerisinde olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ancak Kemalist kadın hareketinde belirginleşen ve Taha Parla'nın (1991, s. 174-175) da üzerinde durduğu “kişi ötesi bir siyasal kültür özelliği, demokrasi ve demokratik kişiliğin gelişmesini önleyen, belirleyici, kalıcı bir psikolojik-siyasal öge” olarak tanımlanan “atacılık yaklaşımına rastlanmamaktadır. Türk feminizm hareketindeki Atatürk övgüsü, daha ziyade Cumhuriyet'in ilanının akabinde, başta Medeni Kanun olmak üzere, kadın hak ve özgürlüklerinin genişletilmesinde yapılan yasal düzenlemelerle ilgili olmaktadır. *Türk feminizm hareketinde, Kemalist kadın hareketinin Atatürk ve kadın haklarının kazanımı arasında kurduğu güçlü ve ayrılmaz ilişkiden ziyade Atatürk'ün kadınların bu haklarını kazanabilmeleri sırasında desteğinin bilincinde bulunduğu dair bir bakış açısı öne çıkmaktadır. Böylece de Kemalist kadın hareketi ile doğrudan bir bağ ya da benzerlik kurulmaması açısından özen gösterildiği görülmektedir.*

Osmanlı kadın hareketi de Türk feminizm hareketi için önemli kabul edilmektedir. Osmanlı kadın hareketinin yürüttüğü eşitlik mücadelesi de oldukça önemsenmekte ve dönemin öne çıkan kadınlarına yer verilmektedir. Feminizm ve Türk kadını ilişkisi aslında tam da bu noktada kurulmaya çalışılmaktadır. Osmanlı kadın hareketi ve Kemalist kadın hareketi arasında bir salınım gerçekleştirilmekte ve tabii ki Türklerin, feminist oldukları argümanı ile Türk kadınının tarih boyunca elde ettiği başarılar ele alınmaktadır. Bu nedenle de hareketin sosyal medya hesaplarından, *uluslararası alanda başarılı olan kadınlara özellikle yer verilmekte ve elde ettikleri başarılar anlatılmaktadır. Türk kadınının güçlü olduğu ve istediği takdirde her ortamda ve her alanda başarılı olabileceği tezi, sunulan bu örneklerle birlikte hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla Türk kadını, güçlü özelliklerle tanımlanmakta ve geçmişte elde ettiği bu başarıları, günümüzde çok daha kolay bir şekilde elde edebileceği ortaya konmaktadır. Türk feminizm hareketine yönelik eleştiriler de “Türk kadını” algısına ve “milli hassasiyetler” tanımlamasına dair gelişmektedir. Başka bir ifadeyle, Türk feminizm hareketi, feminist mücadelenin bölünmesine neden olduğu için eleştirilmekte ve “Türk” vurgusunun etnik temelli bir ayrışma yaratabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Hareketin kurucuları arasında yer alan Hilal Gül, “Türk” vurgusunun yer alma nedenini şu şekilde açıklamaktadır (Hilal Gül ile Türk Feminizm Hareketi Üzerine, <https://thinpo.com/hilal-gul-ile-turk-feminizm-hareketi-uzerine/>):*

Türkiye’de Türk kelimesi maalesef çok tartışılıyor. Almanya’da Alman kelimesi tartışılmaz mesela ya da Fransa’da Fransız kelimesi. Bu sadece feminist hareket içerisinde değil birçok alanda bu şekilde. Vatandaşlık bağı ile Türkiye Cumhuriyeti’ne bağlı olan, bu ülke vatandaşlarını kapsayan bir kavram. Hiçbir zaman etnik temele dayandırmadık. Vatandaşlık bağlamında, kültürel kodlarla birlikte olan, gelecekte birlikte hayaller kuran, geleceğe birlikte gitmeye çalışan, bir toprak çerçevesinde birbirleriyle iletişimi olan, aynı yolda yürüyen insanların birleşmesidir. Tamamen vatandaşlık vurgusu altında Türk kelimesini kullandık. Bir diğer nokta ise etrafımızda bulunan Türk milliyetçisi arkadaşların feminizm hakkında ön yargıya sahip olduklarını gördük. Bu

bağlamda kendimizi açıklayabilmek, onlara ulaşabilmek adına hareketimizin adında Türk kelimesi olmasının olumlu yansıması olduğunu düşünüyorum. Çünkü her hareketin gerek solcu gerek dindar bir hareket feminizmi konuşmalı.

Etnik kökene dair bir arayış içerisinde olunmadığı, buradaki vurgunun anayasanın vatandaşlık tanımı üzerine kurulduğu; yani Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür anlayışından hareket edildiği belirtilmektedir. Bu nedenle de ırkçılık eleştirileri yersiz bulunmakta ve tam aksine Türk kadın vatandaşların hak mücadelesine yoğunlaştığı için hareketin kapsayıcı olduğu ifade edilmektedir (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>). Türk milliyetçilerinin feminizme yönelik algılarının, Türkiye’de feminizmin sol örgütlenmelerle bağının güçlü olması nedeniyle olumsuz olduğu üzerinde durulmakta ve Türk milliyetçilerinin feminizme olan bu bakış açılarının değiştirilmesinin amaçlandığı öne sürülmektedir. Feminizmin genellikle Marksist örgütlenmelerle birlikte hareket etmesinden ve özellikle son dönemlerde, terör örgütü üyesi kadınların da feminist eylemlerde anılmasından duyulan rahatsızlık “Türk” vurgusunun öne çıkarılmasının diğer gerekçeleri arasında yer almaktadır. Kendisini “Türk milliyetçisi” şeklinde tanımlayanların da feminizmle kurulan bu bağ ve ilişkiden ötürü feminizme mesafeli duruşlarının ortadan kaldırılması da yine hem amaç hem de kuruluş gerekçesi olarak belirlenmektedir. Bu haliyle söz konusu bu çabanın, feminizmin yeniden tanımlanması ve milli özelliklerin bu tanımlama sürecinde öne çıkarılmasıyla bağlantılı olduğu görülmektedir. Türkiye’deki feminizme de eleştirel yaklaşmanın sorumluluğunu dile getiren hareketin kurucuları, Türkiye’deki feminizmin, “teoride çok sesli fakat pratikte iki yüzlü bir konumda” olduğunu ileri sürmektedirler. Bu durumu da şu şekilde açıklamaktadırlar (Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj, <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>):

...Şöyle ki bugün meydanlarda boy gösteren kadın örgütlerinin bir kısmı, kadın hakları için mücadele ederken bu hak savunusunun içerisinde terör örgütü mensubu bazı kadınları adeta kahraman gibi dahil etmekte ve bu kişileri anmakta hiçbir beis görmemektedir. Biz, meydanlarda PKK’nın elebaşı Abdullah Öcalan’ın posterlerini taşıyıp, onun söylemlerini tabana yaymaya çalışan örgütlerden ziyadesiyle rahatsızlık duyuyoruz.

Feminizmin, Türkiye’nin milli değerleri, toplumsal ve kültürel özellikleri ve hassasiyetlerini temel alarak örgütlenmesi ve mücadelesini sürdürmesi önemsenmektedir. Bu coğrafyaya özgü olan koşulların doğru ve gerektiği gibi okunarak bir bilinç oluşturulması istenmekte ve “Türk” vurgusuyla meslek ve

kariyerinde başarılarıyla tanınan kadınların öncelendiği bir hareket tanımlanmaktadır. *Türk kadın hareketinde öne çıkan isimlerin de tekrar hatırlanması ve bu kadınlar tarafından yürütülen hak ve özgürlük mücadelesinin tanıtılması amaçlanmaktadır. Yalnızca Türkiye’ye değil; dünyaya da bakarak kadın mücadelesine katkı sunmuş kadınları yeniden okumak, hatırlamak ve tanıtmak gerektiği fikri ile hareket edildiği ortaya konmaktadır (Türk Feminizm Hareketi hakkında bilinmeyenler, kurucu üyeden Aykırı’ya özel açıklamalar, <https://www.aykiri.com.tr/turk-feminizm-hareketi-hakkinda-bilinmeyenler-kurucu-uyeden-aykiri-ya-ozel-aciklamalar/11187/>). Dolayısıyla da Türk feminizm hareketinin “Türk kadını” algısı, bu başarılı kadınların yapıp ettikleri üzerinden oluşmakta ve daha steril özelliklere sahip bir kadın kimliğinden yana bir duruş ortaya çıkmaktadır. Marksist örgütlenmelere yakınlık ve bölücü terör örgütü ile herhangi bir bağın varlığı kabul edilmemekte ve “milli hassasiyetler” olarak değerlendirilen temel konularda özel bir önem talep edilmektedir. Başarılı kadınların örneklendirilerek bu kadınların başarılarının hatırlanması ve bugün de yeni başarı hikâyeleri yazabilecek kadınların mücadelesinin övülmesine dayanan bir düşünsel altyapıyla karşılaşılmaktadır. Benzer bakış açısıyla, Türklerin zaten geçmiş dönemlerden beri feminizmi tanıdıkları ve “Türk feminizmi” şeklinde bir kavramsallaştırmanın dahi bulunduğu; dolayısıyla da Türk feminizm hareketinin böylesi temel gerçekliklerden hareket ettiği anlatılmaya çalışılmaktadır. “Türk kadını” şeklinde tarif edilmeye çalışılan kadın profili de öncelikle bu gerçekliklerin farkında olarak bilinç geliştirebilen ve mücadelesini de bu gerçekliklerle uyum içerisinde yürüten özelliklere sahiptir.*

3.Türk Feminizm Hareketi’nin Kadın Özgürlüğü ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Yaklaşımı

Kıyafet baskısı, güzellik algılamaları ve taciz, Türkiye’de ve tabii ki neredeyse tüm dünyada kadınların karşı karşıya kaldığı temel sorunlar olmaya devam etmektedir. Bu sorunlar, kadın bedenini doğrudan hedef alarak kadını denetim altına almaya çalışan patriarkal yöntemler arasında ön sırada yer almaktadır. Toplumsal hayatın neredeyse hemen her aşama/süreç ve alanında farklı boyutlarda ve türlerde karşılaşılan bu baskılama ve denetleme yöntemleri, feminist kuramcı ve aktivistlerin de mücadele alanını oluşturan temel konular olarak öne çıkmaktadır. Türk feminizm hareketi de bu temel konuları ele almakta ancak bu sorunların ana nedenine dair kuramsal bir perspektif geliştirilmediği görülmektedir. Bireysel tercihler vurgusu belirgin bir şekilde öne çıkmakta ve kadınların tercihlerinden ötürü baskılanamayacağı ileri sürülmektedir. Feminizmin kuramsal analizi, varoluşsal kaygılar ve politik mücadelenin pratiğe yansımaları ile ilgili kapsamlı bir analiz yapılmamaktadır. Kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesinde yerleşik roller, kadının kendini gerçekleştirmesinin önündeki engeller, farklı kadınlık deneyimleri ve inanç sistemlerinden kaynaklanan davranış normları derinlikli bir eleştirel sorgulamaya tabî tutulmamaktadır. Sosyal medya hesaplarında yapılan

paylaşımlardan ve açıklamalardan hareketle, eşitlik ve özgürlük konularının alanının oldukça daraltıldığı görülmektedir.

Kadınların kıyafet seçimlerinde özgür olduğu ve kıyafetlerinden ötürü herhangi bir şekilde baskıya maruz kalmasının kabul edilmeyeceği belirtilmektedir. Kıyafet sorunu, oldukça genel bir değerlendirme eşliğinde ele alınmakta ve kıyafet, bir tercih meselesi olarak tanımlanarak kadınlara kıyafet üzerinden baskı yapmanın adaletsizlik olduğu üzerinde durulmaktadır (Türk Feminizm Hareketi, 16 Kasım 2021 tarihli

tweet, https://twitter.com/turkfeminizm?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor). Güzellik algısına ve beklentisine yönelik de benzer bakış açısıyla karşılaşılmakta ve kadınların “güzel olmak, bakımlı olmak, güçlü olmak, zeki olmak ya da herhangi bir beceride mükemmel olmak” zorunluluğu içerisinde olmadığı; her bireyin kendi isteği ile özelliklerini geliştirmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bireysel tercihler ön plana çıkartılmakta ve bu tercihlerin ortaya çıkmasına engel olacak ya da sekteye uğratacak baskılamaya eleştirilmektedir. Kıyafet ve güzellik algısı ile ilgili ortaya çıkan bu bakış açısı, taciz sorununda da izlenebilmektedir. Birçok kadının iş hayatında mesai arkadaşları, işverenleri ve müdürleri tarafından tacize uğradığından bahsedilmekte ve taciz, bir suç olarak tanımlandıktan sonra bu suçun hiçbir makam ya da mevki tarafından hafifletilemeyeceği ve meşrulaştırılamayacağı ifade edilmektedir (Türk Feminizm Hareketi, 14 Kasım 2021 tarihli

*tweet, https://twitter.com/turkfeminizm?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor). Türkiye’de bir dönem önemli bir sorun olarak ortaya çıkan ve kıyafet ana başlığı altında öncelikle yer verilmesi gereken başörtüsüne dair ise açık bir görüşe rastlanmamaktadır. Bu nedenle de Türk feminizm hareketinin başörtüsüne bakış açısı konusunda tam anlamıyla bir netliğe ulaşamamaktadır. Zira bu tartışma, Türkiye’nin dinamikleri açısından oldukça önemlidir ve aslında her dönem güncelliğini, yaşanan spesifik olaylarla da olsa korumaya devam etmektedir. Siyasal alanda da zaman zaman siyasi partilerin ve hükümetlerin popülarizmin enstrümanları arasına sıkıştırarak kullandığı kamusal alanda başörtüsüne bakış, Türk feminizm hareketinin düşünsel zemininin bir boyutunun anlaşılabilirliği açısından gerekli görülmektedir. Bir diğer muğlaklık, toplumsal cinsiyet rollerine bakış ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda da yaşanmaktadır. Zira toplumsal cinsiyet rollerine eleştirel yaklaşmak, bu rolleri sorgulamak ve sonuçta bu rollerin kurgusalılığı sorunsalı üzerine tartışma yürütmek oldukça önemlidir ve belki de günümüzde en çok ihtiyaç duyulan şeylerden biridir. Feminizm de uzun zamandır mücadelesinin temel hareket noktasını, toplumsal cinsiyet rolleri üzerine kurmaya ve bu rollerin, kadını baskılayan ve ezen karakterini göstermeye çalışmaktadır. Nitekim birçok feminist kuramcı, milliyetçilik başta olmak üzere ideolojilerin toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollerle şekillenen siyasal ve toplumsal alan üzerinde durdukları konuları ele almaktadırlar. Türk feminizm hareketinde de *toplumsal**

*cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının önemine değinilmekte ancak toplumsal cinsiyet kuramına yönelik nasıl bir anlayış içerisinde bulunduğu meselesine tam açıklık getirilmediği görülmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Meral Akşener’e yönelik “Gelin hanıma Rize’de gayet güzel bir ders verdiler. Gerekeni yaptılar. Bu daha bir, daha neler olacak neler.. Bunlar iyi günler.” şeklindeki açıklamasına yönelik siyasilerin “kadınlık üzerinden aşağılama girişimlerini ve tehditkâr söylemlerini” kabul etmediklerini belirten Türk feminizm hareketi üyeleri, “toplumsal cinsiyet eşitliği için herkesi gereken ciddiyete ve özverili olmaya davet ediyoruz.” (Türk Feminizm Hareketi, 26 Mayıs 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>) diyerek eleştirmeye çalışmıştır. Sosyal medya hesabı üzerinden yapılan bu eleştirinin içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusunu görebilmek mümkünse de daha detaylı bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Yine benzer başka bir örnekte de İçişleri Bakanı Süleyman Soylu’nun katıldığı bir televizyon programında, “karısının iç çamaşırının ardına sığınmış aciz” şeklindeki sözlerinden ötürü Soylu’yu kınadıklarını belirten bir tweet ile karşılaşılmaktadır (Türk Feminizm Hareketi, 20 Mayıs 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>). *Toplumsal cinsiyet tartışmalarına bağlanma, daha ziyade bu tür beyanların kınanması çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bir diğer bağlanma noktası ise kadınların bazı meslek dallarında erkekler kadar başarılı olamayacaklarına dair bir algının varlığıyla ilgilidir. Kadınların doğalarına atfedilen kimi özelliklerin -örneğin pasif olma özelliği alınmış- gerçek olmadığı; bu özelliklerin, kadınların maruz kaldıkları ikincilleştirmeden ötürü yaşadıkları özgüven kaybından kaynaklandığı belirtilmektedir (Türk Feminizm Hareketi, 8 Eylül 2021 tarihli tweet, https://twitter.com/turkfeminizm?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor). Yine “mesleklerin ve sıfatların cinsiyeti yoktur” açıklaması da doğa eksenli ortaya atılan argümanların geçersiz olduğu yönündeki tespitle hem toplumsal cinsiyete bakışı ortaya koymakta hem de kadınların haklarını elde ettikten sonra her işte ve meslekte başarılı olabildikleri üzerinde durulmaktadır. Nitekim Cumhuriyet tarihinde ilk olarak o mesleklerde yer alan kadınlara güçlü bir şekilde yer verilerek Cumhuriyet’in yarattığı ileri sürülen hak kazanımı birlikte ele alınmaktadır.**

LGBTİ ile ilgili oluşturulan söylemsel çerçeve de aslında yine yukarıda ele alınmaya çalışılan zemin üzerine inşa edilmektedir. Anayasal hakları için yürüyen LGBTİQ+ bireylerin haklı mücadelelerinde desteklediği belirtilmekte ancak yine Onur Yürüyüşü’nde yer alarak terör örgütü propagandası yapılması kabul edilmemektedir (Türk Feminizm Hareketi, 28 Haziran 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>). Her Türk vatandaşının anayasal haklarının korunmasının önemi üzerinde durulmakta ve LGBTİQ+ bireylerin de vatandaşlıktan doğan hakları konusunda gerekli özenin ve hassasiyetin gösterilmesinin zorunluluğuna değinilmektedir. Anayasal güvence, eşitlik ve adalet ilkelerine yapılan vurgu öne çıkmakta ve bu bireylerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılık ve anlayışsızlık eleştirilmektedir. “Hastalık” değil; cinsel tercih şeklinde belirginleşen bir açıklama çabası ortaya çıkmaktadır.

4.Sonuç

Kadınların mücadelesi, kabaca 18. yüzyılın sonlarından bu yana devam etmektedir. Eşitlik ve özgürlük talebi de bu mücadelenin temel konusu olarak karşımıza çıkmakta ve tabii ki tarihsel süreç içerisinde bu taleplerin içeriği ve boyutu değişkenlik göstermektedir. Feminist dalgalar ve bu dalgalar ile birlikte değerlendirilen bir feminizm tarihi ortaya çıkmaktadır. İlk ve öncelikli mücadele, kadının erkekle eşit haklara sahip olma amacı etrafında şekillenmektedir. Nitekim kadınların tarihi, ataerkil yapının egemenliğinde ikincilleştirme ve baskılama yöntemlerinin kuşatması altında oluşmuştur. Bu kuşatma, tarihin farklı dönemlerinde çok daha katı ve sert koşullar etrafında gerçekleşmiş ve kadın hak ve özgürlüklerinden bahsedebilmenin mümkün dahi olmadığı zamanlar yaşanmıştır. Modernleşme süreci, kadınların kendilerini daha güçlü hissedebilecekleri ve kendi yaşamlarını iyileştirmek için sınırları zorlayabilecekleri somut durumu da yaratmıştır. Bu süreci, mutlak manada bir dönüm noktası olarak kabul etmek pek olası değilse de radikal değişimlerin başlangıcı olarak okuyabilmek mümkündür. Fransız Devrimi, milliyetçi ideolojinin güç kazanması ve ulus-devletlerin ortaya çıkışı, feminizmin tarihi açısından oldukça önemli toplumsal ve siyasal olaylar olmuştur. Türkiye’de kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesi, Osmanlı son döneminden itibaren başlamış ve Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından bu mücadelenin seyrinin değiştiği görülmüştür. Kadınların kamusal görünürlüğüne sağlanması ve modernleşme dinamiklerinin bu görünürlikle birlikte sistemin içerisine dahil edilmeye çalışılması çabası ortaya çıkmıştır. Kadınların bu dönemdeki mücadelesi, daha ziyade siyasal alana ilişkin talepleri üzerinden şekillenmiştir. Nezihe Muhiddin öncülüğünde Kadınlar Halk Fırkası adı altında bir siyasal parti kurmak istemişler; ama başarılı olamamışlardır. Rejimin henüz bu tür bir girişime hazır olmadığı ve zaten hak ve özgürlüklerin yapılan ve yapılacak olan yasal düzenlemeler yoluyla genişletileceği belirtilmiştir. Bu dönemden itibaren oluşmaya başlayan Kemalist kadın hareketi de bu yasallaşma sürecinin, Türk kadınının yaşamı üzerinde doğrudan etkilerde bulunduğu savunuyla gelişmiş ve Mustafa Kemal’e büyük bir hayranlık ve minnettarlık öne çıkmıştır. Ancak Kemalist kadın hareketi, çok etkili ya da uzun soluklu bir örgütlenme olamamıştır. Feminizmden bahsedebilmek için ise 1970 sonrası dönemi beklemek gerekmiştir. Marksizmin dokunmadığı ya da boş bıraktığı alanlar, feminist kuram tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’nin farklı dönemlerinde kadınlar, farklı hak ihlalleriyle karşılaşmışlar ve bu nedenle de aslında itirazlarını ve eylemselliklerini bu farklılıkları göz önünde bulundurarak oluşturmuşlardır. Siyasal iktidar değişiklikleri, askeri darbeler ve küresel gelişmeler, kadınların mücadelesi üzerinde bazen doğrudan bazen de dolaylı etkilerde bulunmuştur. Türk feminizm hareketi, Nisan 2021’de sosyal medyada bir manifesto yayınlayarak kurulmuştur. *Merkezine modernizmi ve eğitimi aldığını ve ilerici bir fikir hareketi olduğunu belirten Türk feminizm hareketinin*

temelde sorunsallaştırdığı ve aslında çıkış noktası olarak belirlediği de kadın hak ve özgürlük mücadelesine dair yapılan bir eylemde, terör örgütü ile bağı olan kadınlara yer verilerek terör propagandasının yapılmasıdır. Mustafa Kemal'e ve Gökalp'e doğrudan referansla yapılan açıklamalar, Türk feminizm hareketinin kadın algısının Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı “yeni kadın” anlayışıyla uyum içerisinde olduğunu ortaya koyar nitelikte görünmektedir. Cumhuriyet'in değerlerini benimseyerek bu dönemde kadınlar lehine yapılan yasal düzenlemelerin öneminin farkında olan bir kadın kimliği savunusu öne çıkmaktadır. Ancak Osmanlı kadın hareketi ile kurulmaya çalışılan bağ da oldukça güçlüdür. Osmanlı son döneminde belirgin bir şekilde öne çıkan kadınların mücadelesi önemsenmekte ve Osmanlı kadın hareketi içerisinde yer alan kadınların oluşturduğu birikimden yararlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Etnik kökene dayalı bir ayırım yapmadan anayasanın vatandaşlık tanımından yola çıkılarak hareketin adında “Türk” vurgusunun yer aldığı belirtilmiştir. Ayrıca Türk tarihinin önemli isimlerinden Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı çalışmasında “Türk feminizmi” kavramına yer verildiği ve dolayısıyla da aslında Gökalp'in fikri mirasının hareketin çıkış noktasını oluşturduğundan bahsedilmiştir. Türk feminizm hareketinin temel sorunsal olarak belirlediği nokta ise kadın hak ve özgürlükleri için yapılan bir eylemde bölücü terör örgütü üyesi olan ya da bu örgütle herhangi bir şekilde bağı olan kadınlar için slogan atılmaya başlanması olmuştur. Kadın hakları için başlayan bir eylemin, terör propagandasına dönüşerek asıl amacından uzaklaşmasının kabul edilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir. Nitekim Türk feminizm hareketinin de Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağı olan tüm kadınların hak ve özgürlüklerine odaklandığı ve aslında eleştirilerin aksine çok daha kapsayıcı özellikler gösterdiği ileri sürülmüştür. Türk feminizm hareketinin temel sorunlarından biri, birbiriyle yan yana gelmesi pek mümkün olmayan kavramları ve pratikleri birlikte kullanma çabasıyla ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Feminizmin temel amaçlarından biri, kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunlarına odaklanma ve bu sorunları ortadan kaldırmaktır. Oysaki Türk feminizm hareketinin bu temel amaca dair neler söylediği bilgisi de açık değildir. Örneğin başörtülü kadınlar ve sol siyasal görüşe sahip kadınların Türk feminizm hareketi içerisinde kendilerine yer bulup bulamayacakları belirsizdir. Kadınların giyimlerine müdahale edilmesine kesin bir karşıtıktan bahsedilmesi başörtüsüne bakışı ortaya koyuyorsa da sosyalist ve komünist kadınlara dair nasıl yaklaşım tarzının olduğuna dair bir çıkarımda bulunmak zordur. Terör örgütü üyeliği ve örgüte sempatanlık, kesinlikle kabul edilmemektedir ve hatta hareketin kuruluş amacının bu kadınlarla aynı safta yer almamak olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla bu noktada oldukça belirgin bir şekilde ortaya konan kesin bir reddiye söz konusudur ve hatta bu durumun yer yer bir reddiye ötesine de geçtiği görülmektedir. Terör örgütü üyesi ya da terör örgütü sempatanı olan kadınlarla birlikte bir mücadele yürütebilmenin mümkün olmadığı gerekçesi üzerinden hareket etmektedir.

Türk feminizm hareketi, oldukça yeni bir oluşumdur ve sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanarak harekete dinamizm oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Süreç içerisinde yöntemlerinde ve söylemlerinde herhangi bir değişiklik olup

olmayacağı konusunda tam bir açıklık söz konusu değilse de üzerinde durulan temel kavramların, hareketin içeriği ve tarzı hakkında zaman zaman teyide muhtaç da olsa fikir oluşturabildiğini söyleyebilmek mümkün görünmektedir. Meral Akşener’in teşvikinin Türk feminizm hareketinin ortaya çıkmasında etkili olduğu fikri, eleştirel yaklaşan bazı feminist kuramcılarının açıklamalarına yansımışsa da Akşener’in ya da hareketin kurucularının bu yönde bir beyanlarının olmaması bu fikrin, iddia düzeyinde kalmasına neden olmaktadır. Fatmagül Berktaş, bu iddianın doğruluğu durumunun çok yanlış bir adım olduğunu; çünkü feminizmin, evrensel kadın haklarıyla ilgilendiğini, kadınların mücadelesini birleştirmeyi amaçladığını ve dolayısıyla da bu tür milliyetçi çıkışların, kadın hareketini ve mücadelesini bölmekten başka bir şey ifade etmeyeceğini ve Türk feminizm hareketinin, feminizmin anlamına aykırı olduğunu ileri sürmektedir.⁶

⁶ Ayrıntı için bkz. Fatmagül Berktaş: “Türk feminizmi gibi yeni çıkışlar, kadın hareketini ve mücadelesini bölmekten başka bir işe yaramaz”, (Nisan 08, 2021). Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2021/04/08/feminist-kadınlar-meral-akseneri-anlatıyor-aksener-kadınların-onemli-bir-guc-oldugunun-farkında-ve-kadın-hareketiyle-temasta/>

Kaynaklar

Arat, Y. (1998). “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar”. Der. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bora, T. (2005). “Analar, Bacılar, Orospular: Türk Milliyetçi-Muhafazakâr Söyleminde Kadın”. Der. A Öncü & O. Tekelioğlu. *Şerif Mardin’e Armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2010). “Milliyetçilik-Ulusalçılık ve Yurtseverlik”. *Homofobi Kimin Meselesi?* Haz. A. Erol & N. Öztop. Ankara: Ayrıntı Basımevi.

Fatmagül Berktaş: “Türk feminizmi gibi yeni çıkışlar, kadın hareketini ve mücadelesini bölmekten başka bir işe yaramaz”. (Nisan 08, 2021). Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2021/04/08/feminist-kadınlar-meral-akseneri-anlatiyor-aksener-kadınların-onemli-bir-guc-oldugunun-farkında-ve-kadın-hareketiyle-temasta/>

Durakbaşa, A. (1988). “Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu”. *Tarih ve Toplum*, Sayı 51.

Durakbaşa, A. (2004). *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ecevit, Y. (2021). “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtlığı ve Yükselen Küresel Kadın Hareketi”. Sol Feminist Tartışmalar. 13 Mart 2021 (Mor Seminerler)

Gelgeç-Bakacak, A. (2009). “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 44.

Gökalp, Z. (2019). *Türkçülüğün Esasları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Göle, N. (1991). *Modern Mahrem-Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.

Hilal Gül ile Türk Feminizm Hareketi Üzerine Röportaj. Yazan B. Teke (Mayıs 16, 2021). Erişim adresi: <https://thinpo.com/hilal-gul-ile-turk-feminizm-hareketi-uzerine/>

Parla, T. (1991). *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Atatürk’ün Nutuk’u I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Saktanber, A. (2004). “Kemalist Kadın Hakları Söylemi”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm Cilt 2*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sancar, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Tekeli, Ş. (1985). “Kadın”. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 5. Cilt*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Türk Feminizm Hareketi hakkında bilinmeyenler, kurucu üyeden Aykırı'ya özel açıklamalar. (Nisan 21, 2021). Erişim adresi: <https://www.aykiri.com.tr/turk-feminizm-hareketi-hakkinda-bilinmeyenler-kurucu-uyeden-aykiri-ya-ozel-aciklamalar/11187/>

Türk Feminizm Hareketi kurucularından Hilal Gül ile söyleşi: “Milli hassasiyetleri olan kadınlar olarak böyle bir hareket başlattık”. (Mayıs 18, 2021). Erişim adresi: <https://medyascope.tv/2021/05/18/turk-feminizm-hareketi-kurucularindan-hilal-gul-ile-soylesi-milli-hassasiyetleri-olan-kadinlar-olarak-boyle-bir-hareket-baslattik/>

Türk Feminizm Hareketi Kurucu Üyesi Sinem Saka ile Röportaj. (Nisan 13, 2021). Erişim adresi: <https://www.tamgaturk.com/ozel-haber-turk-feminizm-hareketi-kurucu-uyesi-sinem-saka-ile-roportaj/28717/>

Türk Feminizm Hareketi, 20 Mayıs 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 26 Mayıs 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 28 Haziran 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 8 Eylül 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 4 Kasım 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 14 Kasım 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türk Feminizm Hareketi, 16 Kasım 2021 tarihli tweet, <https://twitter.com/turkfeminizm>

Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi, (Serpil Sançar’la Söyleşi). Y. Akis-Ü. Özakin, Ankara-Cogito dergisi. (Mayıs 16, 2009). Erişim adresi: <https://m.bianet.org/biamag/diger/114551-turkiye-de-feminizm-ve-kadin-hareketi>.

Vincent, A. (2006). *Modern Politik İdeolojiler*. Çev. A. Tüfekçi. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.